

SCRIPTORES GRAECI ET ROMANI
PARS XIV

BLOEMLEZING UIT DE
COLLOQUIA VAN ERASMUS

BEWERKT DOOR

DR. Y. H. ROGGE

Rector van het Erasmiaansch Gymnasium

Ter herinnering aan het 600-jarig bestaan van de school

8 April 1928

W. E. J. TJEENK WILLINK, ZWOLLE

f 0.90

ERASMUS

BLOEMLEZING UIT DE COLLOQUIA VAN ERASMUS

BEWERKT DOOR

D^R. Y. H. ROGGE

Rector van het Erasmiaansch Gymnasium

**Ter herinnering aan het 600-jarig bestaan van de school
8 April 1928**

W. E. J. TJEENK WILLINK, ZWOLLE, 1928

VOORWOORD

Is het een waagstuk nog in dezen tijd enkele Colloquia van Erasmus uit te geven? Zouden er lezers te vinden zijn? Of heeft Horawitz gelijk, wanneer hij schrijft: „Dieses Buch gehört zu jenen Büchern von Weltruf, die stets gepriesen, häufig citirt, aber nur selten mehr gelesen werden.” Ik heb gemeend het er op te mogen wagen en laat dit boekje verschijnen op den dag, waarop het Erasmiaansch gymnasium te Rotterdam het feest viert van het 600 jarig bestaan van de school.

Waarom worden toch de Colloquia zoo weinig gelezen? Ik schrijf dit toe aan de drie volgende redenen. Ten eerste moet dit boek in het Latijn gelezen worden. Iedere vertaling loopt op een teleurstelling uit. Toen Erasmus in 1498 te Parijs voor zijn privaat onderricht den opzet voor zijn Colloquia ontwierp, was het zijn bedoeling allerlei uitdrukkingen en zinswendingen te verzamelen, die in den dagelijkschen omgang noodig waren. Later is het werk uitgebreid, de verschillende „Gesprekken” volgden. Het was een aanval op het barbaarsch Latijn, dat men in alle kringen hoorde. Erasmus wilde laten zien, hoe de taal van het oude Rome niet dood was, maar bruikbaar bleef voor zijn tijd. Wij moeten Erasmus vergelijken met een schilder, die een huiselijk tafereel op het doek brengt. Zooals het voor ons staat, moeten wij het bekijken, en de waardeering komt, als wij daardoor een voorstelling kunnen krijgen van het leven in de dagen van den schilder. Het Latijn is voor Erasmus de verf, waarmee hij de schildery schildert. Wie gaat vertalen, knoeit aan de verf.

De tweede reden is: de hatelijkheden aan het adres van de monniken der verschillende orden. Dit gaat ons te ver, dit

kunnen wij niet verzetten. Zeker is Erasmus herhaaldelijk grof, maar uit deze bloemlezing zal de lezer zien, dat het niet moeilijk valt door het een en ander te schrappen het bezwaar weg te nemen. In de Colloquia staat genoeg, dat geen direct verband houdt met het leven der kloosterbroeders. Wie trouwens van de literatuur der humanisten op de hoogte is, weet, dat de strijd tegen de domheid der monniken en de misbruiken in de kerk met grof geschut gevoerd werd.

Ten slotte de derde reden. Het lezen valt niet zoo gemakkelijk. Het groote aantal toespelingen op uitspraken van de Latijnsche en Grieksche schrijvers, het voorkomen van woorden en wendingen, die in het klassiek Latijn niet te vinden zijn, maken de lectuur bezwaarlijk. Men moet goed thuis zijn in zijn Latijn, wil men alles behoorlijk begrijpen. De aantekeningen der talrijke uitgaven geven niet genoeg. Veel werk toch is van die annotaties niet gemaakt. Men nam hen klakkeloos van zijn voorganger over, al beloofde de titel heel wat meer. Of men de editie van Montanus of Schrevelius of van latere uitgevers in handen neemt, veel nieuws vindt men aan den voet der pagina's niet. Men ergert zich ieder oogenblik aan de oppervlakkigheid, waarmee over moeilijkheden werd heen gelezen. Het is dan ook mijn streven geweest in mijn aantekeningen uitvoeriger te zijn, zoodat met behulp van het lexicon niets onbegrepen behoeft te blijven.

Over de geschiedenis der Colloquia nog een enkel woord ! In 1524 bezorgde Erasmus een nieuwe uitgave, die veel meer bevatte. Horawitz schrijft : „Wenn die erste Gestalt der Colloquia doch zumeist Lese Früchte bietet, da sie vor allem didaktischen Zwecken dienten, so haben die hier vorliegenden Gespräche eine grosse pädagogische Tendenz, es sind auch Cabinetstücke satirischer Darstellung, aber stets dem Zwecke der Volkserziehung und Volksverbesserung dienend.”

Reeds in 1523 werd de kleine uitgave door de dienaren van het gerecht bij de boekhandelaren geconfisceerd, daar verscheidene plaatsen in strijd waren met de goede zeden en het ware geloof. Had niet Paulus al gezegd : *corrumpunt bonos mores colloquia prava* ? Nog erger werd het, toen in Mei 1526 de Sorbonne verklaarde, dat de colloquia veel bevatten, wat

aanstoot gaf, en dat Erasmus een heiden was, die het Christendom verachtte. De Sorbonne eischte een vervolging van dit boek door het parlement. Koning Frans ging op dit verzoek der theologen voorloopig niet in, ook al sloten juristen en medici zich bij hun collega's der theologische faculteit aan. Eerst einde 1528 werd officieel aan de studenten de lectuur verboden. Paus Paul III benoemde een commissie, die zich over het boek zou uitspreken. Op haar advies werd het uit de school verbannen. De inquisitie zette het op de lijst der verboden boeken. Dit moge Erasmus gehinderd hebben, maar nog veel grooter ergeris bezorgde hem de handelwijze van den Dominicaner Lambertus Campester. Deze gaf, buiten Erasmus om, een nieuwe editie van de Colloquia, waarin alles, wat de monniken kon ontstemmen, geschrapt of veranderd was. Vooraf ging een praefatio in slecht Latijn geschreven en — de brutaliteit kon niet grooter zijn — op naam van Erasmus gezet. In dit voorwoord herriep Erasmus, door zijn geweten geplaagd, wat in vroegere edities boosheid had verwekt. Erasmus verdroeg dit niet in stilte. Met de scherpste en hatelijkste woorden wees hij op dit geknoei.

Hen, die de beteekenis der Colloquia voor de beoordeeling van Erasmus' persoon willen begrijpen, verwijs ik naar het helder betoog van Prof. Huizinga in zijn boek „Erasmus”, en naar de onlangs verschenen brochure van Martha Heep, getiteld: „Die Colloquia Familiaria des Erasmus und Lucian”. De laatste schrijft: „Gerade die Colloquien scheinen wie keine andere seiner Schriften geeignet zu sein, diese hochbedeutende und nicht weniger interessante Persönlichkeit greifbar herzustellen. Die kleinen Kabinettstücke nötigten ihn weniger zur Vorsicht als gewöhnlich. — Die Colloquien enthüllen seine wahre Meinung über die Dinge, seine Ansichten, seine Stellungnahme zu manchen brennenden Tagesfragen. — Wohl heisst es auch hier mit Bedacht zu Werke gehen und nicht ohne weiteres den Verfasser der Dialoge mit einer seiner Personen identifizieren, aber trotzdem bleibt unstreitbar, dass, wenn irgendwie, so auf diesem Wege der erasmischen Psyche näher zu kommen ist.”

DEVERSORIA.

BERTULPHUS, GULIELMUS.

BE. Cur ita visum est plerisque biduum aut triduum commorari Lugduni ¹? Ego semel iter ingressus non conquiesco donec pervenero, quo constitui. **GU.** Immo ego admiror quemquam illinc avelli posse. **BE.** Quam ob rem tandem? **GU.** Quia illic locus est, unde non poterant avelli socii Ulyssis, illic Sirenes. Nemo domi suae tractatur melius, quam illic in pandochœo ². **BE.** Quid fit? **GU.** Ad mensam semper adstabat aliqua mulier, quae convivium exhilararet facetiis ac leporibus. Et est illic mira formarum ³ felicitas. Primum adibat materfamilias, quae salutabat, iubens nos hilares esse, et quod apponeretur, boni consulere ⁴. Huic succedebat filia, mulier elegans, moribus ac lingua adeo festivis, ut possit vel ipsum Catonem ⁵ exhilarare. Nec confabulantur ut cum hospitibus ignotis, sed veluti cum olim notis ac familiaribus. **BE.** Agnosco Gallicae gentis humanitatem. **GU.** Quoniam autem illae non poterant adesse perpetuo, quod essent obeunda munia domestica reliquique convivae consalutandi, continenter adstabat puellula quaedam ad omnes iocos instructa; una ⁶ satis erat omnium iaculis ⁷ excipiendis; haec sustinebat fabulam ⁸, donec rediret filia. Nam mater erat natu grandior. **BE.** Sed qualis erat tandem appara-

¹ Lugdunum, *Lyon*.

² pandochœum (πανδοχεῖον) = hospitium publicum.

³ mira formarum felicitas, *wonderlijk schoone vrouwen*.

⁴ boni consulere, *voor lief nemen*.

⁵ ipsum Catonem. Martialis sprekkt van Cato's triste supercilium et severa frons.

⁶ una, *zij alleen*.

⁷ iaculis = facietis et salsis dictis.

⁸ fabulum, *discours*.

tus ? Nam fabulis non expletur venter. **Gu.** Profecto lautus ; ut ego mirer illos tam vili¹ posse accipere hospites. Rursus peraecto convivio lepidis fabulis alunt hominem, ne quid obrepat taedii. Mihi videbar domi esse, non peregre. **Be.** Quid in cubiculis ? **Gu.** Illic nusquam non aderant aliquot puellae, ridentes, lascivientes, lusitantes ; ultro rogabant, si quid haberemus vestium sordidarum ; eas lavabant ac lotas reddebant. Quid multis² ? Nihil illic vidimus praeter puellas ac mulieres, nisi in stabulo ; quamquam et huc frequenter irrumpebant puellae. Abeuntes complectuntur, tantoque affectu dimittunt, ac si³ fratres essent omnes aut propinquae cognationis. **Be.** Fortassis isti mores decent Gallos, mihi magis arrident Germaniae mores, utpote masculi. **Gu.** Mihi nunquam contigit videre Germaniam ; quare te quaeso, ne gravere commemorare, quibus modis accipiant hospitem. **Be.** An ubique sit eadem tractandi ratio, nescio : quod ego vidi, narrabo. Advenientem nemo salutat, ne videantur ambire⁴ hospitem. Id enim sordidum et abiectum existimant et indignum Germanica severitate. Ubi diu inclamaveris, tandem aliquis per fenestellam aestuarii⁵ (nam in his degunt fere usque ad solstitium aestivum) profert caput, non aliter quam e testa prospicit testudo. Is rogandus est, an liceat illic deversari. Si non renuit, intellegis dari locum. Rogantibus ubi sit stabulum, mota manu commonstrat. Illic licet tibi tuum equum tractare tuo more. Nullus enim famulus manum admovet. Si celebrius est deversorium, ibi famulus commonstrat stabulum, atque etiam⁶ locum equo minime commodum. Nam commodiora servant venturis, praesertim nobilibus. Si quid causeris⁷, statim audis : „Si non placet, quaere aliud deversorium.” Foenum in urbibus aegre ac perparce praebent, nec multo minoris vendunt quam ipsam avenam. Ubi consultum est equo, totus commigras in hypocaustum⁸,

¹ vili, sc. pretio.

² Quid multis, sc. opus est verbis.

³ ac si = perinde (aeque) ac si.

⁴ ambire, *vleien*.

⁵ per fenestellam aestuarii, *door een klein venster van een verwarmde kamer*.

⁶ atque etiam, *en wel*.

⁷ causari = contra dicere.

⁸ hypocaustum = aestuarium. Iets verder beteekent het : *kachel*.

cum ocreis, sarcinis, luto ; id est unum omnibus commune. **Gu.** Apud Gallos designant cubicula, ubi sese exuant, extergant, calfaciant, aut quiescant etiam, si libeat. **Be.** Hic nihil tale. In hypocausto exuis ocreas ; induis calceos ; mutas, si voles, indusium¹ ; vestes pluvia madidas suspendis iuxta hypocaustum ; ipse te admoves, ut sicceris. Est et aqua parata, si libeat lavare manus, sed ita munda plerumque, ut tibi post alia quaerenda sit aqua, qua lotionem eam abluas. **Gu.** Laudo viros nullis deliciis effeminatos. **Be.** Quod si tu appuleris² ad horam a meridie³ quartam, non cenabis tamen ante nonam, nonnunquam et decimam. **Gu.** Quam ob rem ? **Be.** Nihil apparant nisi videant omnes, ut eadem opera ministretur omnibus. **Gu.** Quaerunt compendium⁴. **Be.** Tenes⁵. Itaque frequenter in idem hypocaustum conveniunt octoginta aut nonaginta, pedites, equites, negotiatores, nautae, aurigae, agricolae, pueri, feminae, sani, aegroti. **Gu.** Istud vere cenobium⁶ est. **Be.** Alius ibi pectit caput, alius abstergit sudorem, alius repurgat perones aut ocreas. Quid multis ? Ibi linguarum ac personarum non minor est confusio, quam olim in turri Babel. Quod si quem conspexerint peregrinae gentis, qui cultu⁷ dignitatis nonnihil prae se ferat, in hunc intenti sunt omnes defixis oculis, contemplantes, quasi novum aliquod animantis genus adductum sit ex Africa, adeo ut posteaquam accubuerint, reflexo in tergum⁸ vultu, continenter adspiciant, nec dimoveant oculos, cibi immemores. **Gu.** Romae, Lutetiae⁹ ac Venetiae nemo quidquam miratur. **Be.** Nefas est interim tibi quidquam petere. Ubi iam multa est vespera, nec sperantur plures adventuri, prodit famulus senex, barba cana, tonso capite, vultu torvo, sordido vestitu. **Gu.** Tales oportebat Car-

¹ indusium, *bovenkleed*, *jas*.

² appuleris, nl. ad deversorium.

³ a meridie, *des namiddags*.

⁴ compendium, *de kortste weg*.

⁵ Tenes, *gij hebt het aan het rechte einde*.

⁶ cenobium (*κοινόβιον*), *samenleving* ; *klooster*.

⁷ cultu = vestitu.

⁸ reflectere in tergum vultum, *omkijken*. In tergum is pleonastisch toegevoegd.

⁹ Lutetia, *Parijs*.

dinalibus Romanis esse a poculis¹. **BE.** Is circumactis oculis tacitus dinumerat, quot sint in hypocausto; quo plures adesse videt, hoc vehementius accenditur hypocaustum, etiamsi alioqui sol aestu sit molestus. Haec apud illos praecipua pars est bonae tractationis, si sudore diffluant omnes. Si quis non assuetus vaporibus, aperiat rimam fenestrae, ne praefocetur, protinus audit: „Claude.” Si respondeas: „Non fero,” audis: „Quaere igitur aliud deversorium.” **GU.** Atqui mihi nihil videtur esse periculosius, quam tam multos haurire eundem vaporem, maxime resoluta corpore², atque hic capere cibum et horas complures commorari. Iam enim omitto halitus putres: multi sunt qui morbis occultis laborant, nec ullus morbus non habet suum contagium. **BE.** Sunt viri fortes, ista rident ac neglegunt. **GU.** Sed interim multorum periculo fortes sunt. **BE.** Quid facias? Sic assueverunt, et constantis est animi non discedere ab instituto. Sed audi cetera. Post redit ille barbatus Ganymedes, ac linteis insternit mensas, quot putat esse satis illi numero. Sed, o Deum immortalem, quam non Milesiis³! cannabea diceret ex antennis detracta. Destinavit enim unicuique mensae convivas ut minimum octo. Iam quibus est notus mos patrius, accumbunt, ubi cuique libitum fuerit. Nullum enim discrimen inter pauperem et divitem, inter herum ac famulum. **GU.** Haec est illa vetus aequalitas, quam nunc e vita submovit tyrannis. Sic opinor vixisse Christum cum suis discipulis. **BE.** Postquam accubuerunt omnes, rursum prodit torvus ille Ganymedes, ac denuo dinumerat sua sodalitia⁴; mox reversus apponit singulis pinacium⁵ ligneum, et cochleare ex eodem argento factum⁶, deinde cyathum vitreum; aliquanto post panem; eum sibi quisque per otium repurgat, dum coquuntur pultes. Ita nonnunquam

¹ esse a poculis, *schenker zijn*; vergel. bij Cicero: servus a pedibus, *koerier*.

² resoluta corpore, *wanneer de poriën over het geheele lichaam open zijn*.

³ Milesiis, eigenl. Milesiis similibus. De vestes Milesiae waren bekend om hun tenuitas.

⁴ sodalitia, *gasten*.

⁵ pinacium (πινάκιον), *bord*.

⁶ ex eodem argento factum. Ontleend aan Ovid. Metam. VIII 668: Omnia fictilibus. Post haec caelatus eodem Sistitur argento crater.

sedetur ferme horae spatio. **Gu.** Nullus hospitem interim efflagitat cibum? **Be.** Nullus cui notum sit regionis ingenium. Tandem apponitur vinum, Deus bone, quam non fumosum ¹! Non aliud oportebat bibere Sophistas; tanta est subtilitas et acrimonia. Quod si quis hospes, etiam oblata privatim pecunia, roget, ut aliunde paretur aliud vini genus, primum dissimulant, sed eo vultu, quasi interfecturi; si urgeas, respondent: „Hic deversati sunt tot Comites et Marchiones ², neque quisquam questus est de vino meo; si non placet, quaere tibi aliud deversorium.” Solos enim nobiles suae gentis habent pro hominibus, et horum insignia ³ nusquam non ostentant. Iam igitur habent offam, quam obiciant latranti stomacho ⁴; mox magna pompa veniunt disci. Primus ferme habet offas panis madafactas iure carniū, aut, si dies est pisculentus ⁵, iure leguminum. Deinde aliud ius, post aliquid carniū recocatarum, aut salsamentorum recalfactorum. Rursus pultis aliquid, mox aliquid solidioris cibi, donec probe domito stomacho apponant carnes assas aut pisces elixos, quos non possis omnino contemnere; sed hic parci sunt, et subito tollunt. Hoc pacto totum convivium temperant, quemadmodum solent actores fabularum, qui scenis admiscunt choros; ita isti alternis ⁶ miscent offas ac pultes. Curant autem, ut extremus actus sit optimus ⁷. **Gu.** Et hoc est boni poetae. **Be.** Porro piaculum ⁸ sit, si quis interim dicat: „Tolle hunc discum; nemo vescitur.”

¹ nor fumosum. Den wijn een tijd lang aan rook bloot te stellen kwam vooral in Gallië veel voor. Men deed dit volgens Columella: quoniam vina celerius vetuscescunt, quae fumi quodam tenore praecoquem maturitatem trahunt.

² Comites et Marchiones, *graven en markgraven*.

³ insignia, *wapens*.

⁴ latranti stomacho. Ontleend aan Horat. Sat. II. 2. 17.

Cum sale panis
latrantem stomachum bene leniet.

⁵ dies pisculentus, *Vrijdag*.

⁶ alternis, sc. vicibus, *beurtelings*.

⁷ ut extremus actus sit optimus. Cicero schrijft aan zijn broeder Quintus: Illud te ad extremum oro et hortor, ut tanquam poetae boni et industrii solent actores, sic tu in extrema parte et conclusionē negotii tui diligentissimus sis.

⁸ piaculum, *vergrijp*.

Desidendum est usque ad praescriptum spatium, quod illi clepsydris, ut opinor, metiuntur. Tandem prodit ille barbatus, aut pandocheus ipse, vestitu minimum a famulis differens; rogat, ecquid animi nobis sit. Mox adfertur vinum aliquod generosius. Amant autem eos qui bibunt largius, cum nihilo plus solvat ille, qui plurimum hauserit vini, quam qui minimum. **Gu.** Mirum gentis ingenium. **Be.** Cum nonnunquam sint, qui duplo plus absumant in vino, quam solvant pro convivio. Sed antequam finiam hoc convivium, dictu mirum, quis sit ibi strepitus ac vocum tumultus, postquam omnes coeperunt incalescere potu. Quid multis? Surda omnia¹. Admiscent se frequenter ficti moriones²; quo genere hominum cum nullum sit magis detestandum, tamen vix credas, quantopere delectentur Germani: illi cantu, garritu, clamore, saltatione, pulsu faciunt, ut hypocaustum videatur corruiturum neque quisquam alterum audiat loquentem. At interea videntur sibi suaviter vivere; atque illic desidendum est volenti nolenti usque ad multam noctem. **Gu.** Nunc tandem absolve convivium. Nam me quoque taedet tam prolixi. **Be.** Faciam. Tandem sublato caseo, qui vix illis placet, nisi putris ac vermicibus scatens, prodit ille barbatus, adferens secum pinacium escarium, in quo creta pinxit aliquot circulos ac semicirculos; id deponit in mensa, tacitus interim ac tristis; Charontem quempiam dices. Qui agnoscunt picturam, deponunt pecuniam, deinde alius, atque alius, donec expleatur pinacium. Deinde notatis qui deposuerunt, supputat tacitus; si nihil desit, annuit capite. **Gu.** Quid si quid supersit? **Be.** Fortasse redderet, et faciunt hoc nonnunquam. **Gu.** Nemo reclamatur iniquae rationi? **Be.** Nemo qui sapit. Nam protinus audiret: „Quid tu es hominis³? Nihilo plus solves quam alii.” **Gu.** Liberrum hominum genus narras. **Be.** Quod si quis ex itinere lassus cupiat mox a cena petere lectum, iubetur exspectare, donec ceteri quoque eant cubitum. **Gu.** Videor mihi videre civitatem Platoniam⁴. **Be.** Tum suus cuique nidus osten-

¹ surda omnia, *niemand luistert, allen praten door elkaar.*

² moriones, *narren.*

³ quid tu es hominis? *Wat ben jij voor mensch? Wat denk jij wel?*

⁴ civitatem Platoniam, *nl. in qua omnes aequales sunt.*

ditur, et vere nihil aliud quam cubiculum ; tantum enim ibi lecti sunt, et praeterea nihil quo utaris aut quod fureris. **Gu.** Illic mundities est ? **Be.** Eadem quae in convivio ; linthea forte lota ante menses sex. **Gu.** Quid interim fit de equis ? **Be.** Ad eandem disciplinam tractantur, ad quam homines. **Gu.** Sed est eadem ubique tractatio ? **Be.** Alicubi civilior est, alicubi durior quam narravi : verum in genere ¹ talis est. **Gu.** Quid si ego tibi nunc narrem, quibus modis hospites tractentur in ea parte Italiae quam Longobardiam vocant ; rursus in Hispania ; deinde in Anglia et in Walia ² ? Nam Angli partim Gallicos, partim Germanicos mores obtinent, ut ex his duabus gentibus mixti. Wali se praedicant ἀπόχθονας Anglos. **Be.** Quaeso te, ut narres. Nam mihi nunquam contigit eas adire. **Gu.** In praesentia non est otium. Nam nauta iussit, adessem ad horam tertiam, nisi vellem relinqui, et habet sarcinulam ; alias dabitur opportunitas ad satietatem usque garriendi.

HIPPOPLANUS ³

AULUS, PHAEDRUS.

Au. Deum immortalem, ὅς σεμνοπροσωπεῖ ⁴ noster Phaedrus ⁵, et subinde in caelum suspicit ! Adoriar ⁶. Quid accidit novae rei, Phaedre ? **Ph.** Quam ob rem istud interrogas, Aule ? **Au.** Quoniam e Phaedro mihi videris factus Cato ; tanta est in vultu severitas. **Ph.** Non mirum, amice ; modo confessus sum ⁷ peccata mea. **Au.** Phy, iam desino mirari ; sed dic age, bona fide confessus es omnia ? **Ph.** Omnia quae quidem in mentem veniebant, unico dumtaxat excepto.

¹ in genere, *in het algemeen gesproken*.

² Walia, *Wales*.

³ Hippoplanus. Onder een hippoplanus (ἵππος en πλάνος, *landlooper, bedrieger*) verstaat men iemand, die bedriegt bij den handel in paarden.

⁴ ὅς σεμνοπροσωπεῖ = quam severum vultum prae se fert.

⁵ Phaedrus. Het Grieksche φαῖδρος beteekent : *glanzend, vergenoegd*.

⁶ adoriri, *aanklampen, aanspreken*.

⁷ confessus sum, sc. sacerdoti.

Au. Cur unum hoc reticuisti ? **Ph.** Quia nondum potuit mihi displicere. **Au.** Oportet esse peccatum suave. **Ph.** An peccatum sit, nescio ; sed tamen, si vacat, audies. **Au.** Audiam equidem libens. **Ph.** Seis quanta sit impostura¹ apud nostros in his qui vendunt aut locant equos ? **Au.** Plus scio quam vellem, non semel ab illis delusus. **Ph.** Nuper incidit mihi iter, cum satis prolixum, tum etiam accelerandum. Adeo quendam ex illis, quem dixisses eius generis minime malum ; et intercedebat mihi cum homine nonnihil etiam amicitiae. Narro mihi rem esse seriam ; opus esse praestrenuo² equo ; si unquam prae-buisset se mihi bonum virum, nunc praestaret. Ille pollicetur sese sic mecum acturum, ut ageret cum fratre suo carissimo. **Au.** Fortassis et fratri impositurus. **Ph.** Inducit in stabulum, iubet ut eligam ex omnibus equis quemcunque vellem. Tandem unus plus ceteris arridebat. Ille probat iudicium meum deierans eum equum frequenter a multis expetitur esse ; se eum maluisse servare amico singulari, quam ignotis addicere. Conven-tum est de pretio ; numeratur pecunia praesens³ ; conscendo. Mira alacritate gestiebat equus in egressu ; dixisses feroculum esse ; nam erat obesulus et pulchellus. Ubi iam equitassem sesquihoram, sensi plane lassum ne calcaribus quidem impelli posse. Audieram tales ab illis ad imposturam ali, quos e spe-cie iudicares insignes, ceterum laboris impatientissimos. Ego continuo⁴ mecum : „Captus sum. Age, par pari referam⁵, ubi rediero domum.” **Au.** Quid hic consilii capiebas eques absque equo ? **Ph.** Id quod res dabat⁶ ; deflexi in proximum vicum ; illic clam apud quendam mihi notum deposui equum et conduxī alterum ; profectus sum quo destinaram ; reversus sum, reddo conductitium equum, reperio meum sophistam⁷, ut erat, obesum et pulchre requietum ; eo vectus redeo ad impostorem ; rogo ut in stabulo suo alat dies aliquot, donec

¹ impostura, *bedrog* ; vergel. imponere alicui, *bedriegen*.

² praestrenuus = strenuus prae ceteris.

³ pecunia praesens, *baar geld*.

⁴ continuo mecum, sc. ita locutus sum.

⁵ par pari referam ; vergel. ἴσον ἴσῳ ἐπιφέρειν.

⁶ res dabat, *de zaak eischte*.

⁷ sophistam = equum fucatum (*als deugdelijk voorgesteld*).

repetiero. Percontatur quam commode me gesserit. Ego vero deiero per omnia sacra, me nunquam in vita conscendisse tergum equi felicioris; volasse potius quam ambulasse, nec tam longo itinere unquam sensisse lassitudinem, nec pilo¹ factum ob laborem macriorem¹. Haec cum illi persuasissem esse vera, tacitus secum cogitabat equum illum alium esse, quam hactenus suspicatus esset. Itaque priusquam abirem, rogabat, num mihi venalis esset equus. Primo negabam; quodsi incideret iter denuo, non facile fore nancisci similem; attamen nihil esse mihi tam carum, quod non esset venale pretio largo, etiamsi quis me ipsum, inquam, cuperet emptum. **AU.** Nae tu pulchre Cretensem agebas² cum Cretensi. **PH.** Quid multis? Non dimittet me, nisi pronuntiata equi indicatura.³ Indicavi non paulo pluris quam emeram. Digressus ab homine mox suborno, qui mihi partem agat huius fabulae, pulchre instructum atque edoctum; is ingressus domum inclamat locatorem; ait sibi opus esse insigni equo et laboris egregie patienti. Alter ostendit multos, et pessimum quemque maxime praedicat; solum illum quem mihi vendiderat, quoniam existimabat vere talem qualem praedicaveram, non laudat. At alter ilico rogat, num et ille venalis esset; nam descripseram illi formam equi, et locum indicaram. Locator primum obticescere atque alios ambitiose praedicare. Cum iste ceteris utcumque probatis semper ageret de uno illo, tandem locator apud se: „Plane fefellit me iudicium de illo equo, siquidem hic peregrinus statim agnovit hunc inter omnes.” Cum instaret ille, tandem hic: „Venalis est,” inquit, „sed pretio fortasse deterreberis.” „Non est,” inquit ille, „magnum pretium, si rei dignitas respondeat: indica.” Indicavit aliquanto pluris, quam indicaram ipsi, captans et hoc lucri. Tandem convenit de pretio, datur arrha⁴ satis magna, nempe regalis aureus,⁵ ne qua suspicio

¹ pilo-macriorem; vergel. ne pilo (*greintje*) quidem te minus amabo.

² Cretensem agere, *den Cretenser uithangen*. Volgens de getuigenis van Epimenides zijn de Cretensers *ἀεὶ ψευσταί, κατὰ θῆρια, γαστέρες ἀργαί*; vergel. Brief van Paulus aan Titus I. 12. Zoo zegt men: cretiza cum Cretensi.

³ indicatura = aestimatio, *prijs*. Zoo indicare = aestimare, *schatten, taxeren*.

⁴ arrha, *handgeld*.

⁵ regalis aureus, *gouden reaal*.

incideret simulatae emptionis. Emptor iubet equo dari pabulum; se mox ait reditum et abductum; dat etiam stabulario¹ drachmam. Ego simulatque cognovi pactionem esse firmam, sic ut rescindi non posset, rursus ocreis et calcaribus armatus redeo ad locatorem; anhelus clamo. Adest ille; rogat quid velim. „Ilico,” inquam, „adornetur equus meus; nam e vestigio proficiscendum est ob rem maxime seriam.” „Atqui modo,” inquit, „mandabas, ut aliquot dies alerem equum tuum.” „Verum,” inquam, „sed praeter expectationem obiectum est negotium, idque regium², quod nullam patitur dilationem.” Hic ille: „eliges ex omnibus quem voles; tuum habere non potes.” Rogo quam ob rem? „Quoniam venditus est,” inquit. Ibi ego simulata magna perturbatione: „Prohibeant,” inquam, „superi quod dicis. Hoc obiecto itinere non venderem eum equum, etiamsi quis numeret quadruplum.” Incipio rixam, clamo me perditum. Tandem incaluit et ille. „Quid opus,” inquit, „his iurgiis? Indicasti equum, ego vendidi; si numero pretium, nihil habes quod mecum agas; sunt in hac urbe leges; ad exhibendum equum me non potes compellere.” Cum diu clamassem, aut equum exhiberet aut emptorem, tandem iratus numerat pretium. Emeram quindecim aureis³, aestimaram viginti sex. Ille aestimarat triginta duobus. Cogitabat apud se: praestat hoc lucrificare, quam equum reddere. Abeo dolenti similis, ac vix placatus etiam data pecunia. Ille rogat ut boni consulam; se aliis in rebus pensaturum hoc incommodi. Sic impositum est impostori. Habet equum nullius pretii. Expectat ut, qui arrham dedit, veniat numeratum pecuniam. At nemo venit nec unquam venturus est. **AU.** Interim nunquam tecum expostulavit⁴? **PH.** Qua fronte⁵, aut quo iure id faceret? Convenit⁶ quidem semel atque iterum, conquestus est de fide emptoris. Verum ego

¹ stabularius, *stalknecht*.

² regium = ex mandato regis.

³ aureis = regalibus aureis.

⁴ expostulare cum aliquo, *zijn beklag bij iemand indienen, iemand onderhouden*.

⁵ Qua fronte; vergel. bij Terentius: Quo ore illum obiurgabis?

⁶ convenit, sc. me.

ultro expostulavi cum homine, dicens illum eo malo dignum qui praepropera venditione tali equo me spoliavit. Hoc est crimen tam bene collocatum, mea sententia, ut non possim inducere animum confiteri. **AU.** Ego mihi statuam poscerem, si quid tale designassem¹: tantum abest, ut confessurus sim. **PH.** An ex animo loquaris, nescio; mihi tamen addis animum, quo magis libeat talibus facere fucum².

CHARON

CHARON, GENIUS, ALASTOR³

CH. Quid ita properas gestiens, Alastor? **AL.** Opportune tu quidem, o Charon. Ad te properabam. **CH.** Quid novae rei? **AL.** Nuntium fero tibi Proserpinaeque laetissimum futurum. **CH.** Effer igitur quod fers, teque exonera. **AL.** Furiae non minus gnaviter⁴ quam feliciter gesserunt⁵ suum negotium; nullam orbis partem non infecerunt malis tartareis, dissidiis, bellis, latrociniiis, pestilentiis, adeo ut plane iam calvae emissis colubris sint, et exhaustae venenis obambulent, quaerentes quidquid usquam est viperarum et aspidum⁶, quando tam glabrae sunt quam ovum, et pilum non habent in capite, neque quidquam in pectore succi efficacis⁷. Proinde tu fac, cymbam ac remos appares. Mox enim ventura est tanta umbrarum multitudo, ut verear ne non sufficiam omnibus transmittendis. **CH.** Ista nos non fugerant. **AL.** Unde rescieras? **CH.** Ossa⁸ pertulerat ante biduum. **AL.** Ut⁹ illa dea nihil est

¹ designassem = peregissem, praestitissem.

² facere fucum alicui = imponere alicui.

³ Alastor, daemon der wraak.

⁴ gnaviter of naviter, *onvermoeid*.

⁵ gesserunt suum negotium. Erasmus schreef dit in de dagen, waarin Karel V, koning van Spanje, in verbond met Hendrik VIII, koning van Engeland, streed tegen Frans I, koning van Frankrijk.

⁶ viperarum et aspidum. Van slechte mensen, die elkaar helpen zegt men: aspis a vipera venenum mutuatur.

⁷ succi efficacis, nl. ad creanda dissidia et mala, adeo exhaustae sunt.

⁸ Ossa (ὄσσεα), de godin van het gerucht = Fama.

⁹ ut, in uitroepen; vergel. Cicero: ut ille tum demissus erat!

velocius ¹ ! Sed quid tu igitur hic cessas relicta cymba ? **CH.** Ita nimirum res ferebat. Huc profectus sum, ut mihi compararem validam aliquam triremem. Nam mea cymba iam vetustate putris ac futilis non suffecerit huic operi, si vera sunt quae narravit Ossa. Quamquam quid opus erat Ossa ? Res ipsa compellit. Nam naufragium feci ! **AL.** Nimirum totus destillas; suspicabar te redire e balneo. **CH.** Immo enatavi e Stygia palude. **AL.** Umbras ubi reliquisti ? **CH.** Natant cum ranis. **AL.** Sed quid narravit Ossa ? **CH.** Tres orbis monarchas capitalibus odiis in mutuuum exitium ruere, nec ullam orbis Christiani partem immunem esse a belli fariis; nam tres illi reliquos omnes pertrahunt in belli consortium. Omnes esse talibus animis, ut nemo velit alteri cedere; nec Danum ², nec Polonum, nec Scotum ³, nec vero Turcam interim esse in otio; moliri dira; pestilentiam ubique saevire, apud Hispanos, apud Britannos, apud Italos, apud Gallos. Ad haec novam esse luem ⁴ ex opinionum varietate natam, quae sic vitiaverit omnium animos, ut nulla usquam sit sincera amicitia, sed frater fratri diffidat, nec uxori cum marito conveniat. Spes est hinc quoque nascituram ⁵ olim magnificam hominum perniciem, si res a linguis et calamis ad manus pervenerit. **AL.** Haec omnia verissime narravit Ossa. Nam ipse plura vidi his oculis, assiduus comes et adiutor Furiarum, quae nullo tempore magis declararunt se suo dignas nomine. **CH.** Atqui periculum est, ne quis daemon exoriat, qui subito adhortetur ad pacem; et sunt mortalium animi mutabiles. Nam audio apud superos esse Polygraphum ⁶ quendam, qui calamo suo non desinit insectari bellum, et ad pacem cohortari. **AL.** Ille iam pridem surdis canit. Olim scripsit pacis profligatae querimoniam ⁷; nunc eidem extinctae scripsit epitaphium. Sed quid

¹ est velocius; vergel. Vergilius Aen. IV, 174 :

Fama, malum qua non aliud velocius ullum.

² Danus, *Deen*.

³ Scotus, *Schot*.

⁴ luem = discordiam.

⁵ nascituram. Het partic. futur. van nascor is nasciturus; natus bestaat niet.

⁶ Polygraphus. Erasmus bedoelt zich zelf.

⁷ querimoniam. De volledige titel is: Querela pacis undique gentium eiectae profligataeque.

opus est triremi? **CH.** Nihil, si velim in media palude rursus naufragium facere. **AL.** Ob multitudinem? **CH.** Scilicet. **AL.** Atqui umbras vehis, non corpora. Quantum autem ponderis habent umbrae? **CH.** Sint tippulae¹, tamen tippularum tanta vis esse potest, ut onerent cymbam. Tum scis et cymbam umbratilem² esse. **AL.** At ego memini videre me, cum esset ingens turba nec cymba caperet omnes, a clavo tuo tria millia umbrarum pendere nonnunquam, nec tu pondus ullum sentiebas. **CH.** Fateor tales esse animas, quae paulatim demigrarunt e corpore phthisi³ aut hectica⁴ tenuato. Ceterum quae subito revelluntur e crasso corpore, multum corporeae molis secum ferunt. Tales autem mittit apoplexia⁵, synanche⁶, pestilentia, sed praecipue bellum. **AL.** Non opinor Gallos aut Hispanos adferre multum ponderis. **CH.** Multo minus quam ceteri; quamquam et horum animae non omnino veniunt plumeae⁷. Ceterum e Britannis, e Germanis belle pastis, veniunt aliquoties tales, ut nuper periclitatus sim decem dumtaxat vehens, et nisi iacturam fecissem⁸, perieram una cum cymba, vectoribus et naulo. **AL.** Ingens discrimen. **CH.** Quid interea censes fieri, cum accedunt crassi satrapae, Thrasones et Polymachaeroplacidae⁹? **AL.** Ex his qui pereunt in iusto bello, nullos arbitror ad te venire. Nam aiunt eos recta subvolare in caelum. **CH.** Quo subvolent, nescio; unum illud scio, quoties bellum est, tot ad me veniunt saucii lacerique, ut demirer ullum superesse apud superos. Nec solum veniunt onustae crapula et abdomine,

¹ tippula, *waterspin*; vergel. Plautus: nec tippulae levius pondus est, quam fides lenonia.

² umbratilis, *licht als een schaduw of schim*.

³ phthisis (φθισις), *tering*.

⁴ hectica, sc. febris, fr. fièvre hectique, *aanhoudende koorts*, waardoor het lichaam vermagert.

⁵ apoplexia (ἀποπληξία), *beroerte*.

⁶ synanche (συνάγχη) = angina, *keelontsteking*.

⁷ plumeus, *vederlicht*.

⁸ iacturam facere, *iets opofferen*, nl. door een deel van de lading over boord te werpen.

⁹ Thrasones et Polymachaeroplacidae. Thraso is een snoever in den Eunuchus van Terentius, Polymachaeroplacides (= qui multum gladiis delectatur) een houwdegen in den Pseudolus van Plautus.

verum etiam bullis¹ aliisque rebus plurimis. **AL.** At ista non deferunt secum, sed nuda veniunt ad te. **CH.** Verum; sed quae recentes veniunt, somnia talium rerum secum adferunt. **AL.** Itane gravant somnia? **CH.** Gravant cymbam meam; quid dixi, gravant? iam demerserunt. Postremo tot obolos putas nihil habere sarcinae? **AL.** Equidem arbitror, si ferant aerecs. **CH.** Proinde certum est mihi prospicere de nave, quae sufficiat oneri. **AL.** O te felicem! **CH.** Quid ita? **AL.** Quia propediem ditiesces. **CH.** Ob multitudinem umbrarum? **AL.** Nae. **CH.** Siquidem suas opes secum adferant. Nunc qui in cymba deplorant se apud superos reliquisse regna, praesulatus², abbatias³, auri talenta innumera, ad me nihil adferunt praeter obolum. Itaque quod iam annis ter mille mihi corrasum est, id totum est effundendum in unam triremem. **AL.** Sumptum faciat⁴ oportet, qui quaerit lucrum. **CH.** Atqui mortales, ut audio, felicius negotiantur, qui favente Mercurio ditiescunt intra triennium. **AL.** Sed iidem decoquunt nonnunquam. Tuum lucrum minus, sed certius. **CH.** Nescio quam certum: si quis Deus nunc exoriatur, qui res principum componat, sors⁵ haec tota mihi perierit. **AL.** Ista quidem de re iubeo ut me sponsore in utramque aurem dormias⁶. Intra decennium totum nihil est quod pacem metuas. Unus Romanus pontifex sedulo quidem hortatur ad concordiam, sed laterem lavat⁷. Murmurant et civitates taedio malorum; conferunt susurros populi nescio qui, dictitantes iniquum ut ob privatas iras aut ambitionem duorum triumve res humanae sursum deorsum misceantur; sed vincent, mihi crede, quamlibet recta consilia Furiae. Ceterum quid opus erat hac gratia⁸ petere superos⁹?

¹ bulla, gezegeld stuk, waarin de paus privileges toekende.

² praesulatus, *bisdóm*.

³ abbatia, *abdijs*.

⁴ sumptum-lucrum; vergel. Plautus, Asin. 217: necesse est facere sump-tum, qui quaerit lucrum.

⁵ sors, *kapitaal*.

⁶ in utramque aurem dormire; vergel. Terentius, Heaut. 341: ademptum tibi iam faxo omnem metum, in aurem utramvis otiose ut dormias.

⁷ laterem lavare, πλύνθους πλύνειν, *den Moriaan schuren*.

⁸ hac gratia, *terwille hiervan*.

⁹ petere superos, *de bovenwereld opzoeken*.

An apud nos non sunt fabri? Certe Vulcanum habemus. **CH.** Pulchre, si quaeram navem aeream. **AL.** Minimo accersetur aliquis. **CH.** Ita est, sed deficit nos materia ¹. **AL.** Quid audio? nihil illic silvarum? **CH.** Etiam nemora, quae fuerant in campis Elysiis, absumta sunt. **AL.** In quem tandem usum? **CH.** Exurendis haereticorum ² umbris; adeo ut nuper coacti simus e terrae visceribus carbones effodere. **AL.** Quid? an istae umbrae non possunt minore sumptu puniri? **CH.** Sic visum est Rhadamantho. **AL.** Ubi triremem mercatus eris, unde remiges parabuntur? **CH.** Meae partes sunt tenere clavum; remigent umbrae, si velint traicere. **AL.** At sunt quae non didicerunt remum agere. **CH.** Apud me nullus est eximius³; remigant et monarchae, remigant et cardinales suam quisque vicem, non minus quam plebei tenues, sive didicerint, sive non didicerint. **AL.** Tu fac dextro Mercurio ⁴ feliciter mercere triremem; ego non te remorabor amplius. Oro laetum adferam nuntium. Sed heus heus, Charon! **CH.** Quid est? **AL.** Fac matures reditum, ne te mox obruat turba. **CH.** Immo iam plus quam ducenta milia offendes in ripa, praeter illas quae natant in palude. Properabo tamen quantum licebit. Dic illis me mox adfuturum.

DISPAR CONVIVIIUM

SPUDAEUS ⁵, APICIUS ⁶.

SP. Heus heus, Apici. **AP.** Non audio. **SP.** Heus, inquam, Apici. **AP.** Quis hic est tam molestus interpellator? **SP.** Est seriae rei quiddam, quod te volo ⁷. **AP.** At ego ad rem seriam propero. **SP.** Quonam? **AP.** Ad cenam. **SP.** Hac ipsa de re

¹ materia = lignum.

² haereticus. Bij de kerkelijke schrijvers is *αἵρεσις* = dogma pravum, en zijn *αἵρετικοί* = pravi dogmatis alicuius sectatores, *ketters*.

³ eximius, *boven de wet*.

⁴ dextro Mercurio = favente Mercurio; zoo ook bij Ovidius: dextro Apolline.

⁵ Spudaeus (*σπουδαῖος*), ijverig.

⁶ Apicius. Een rijk fijnproever in den tijd van Trajanus.

⁷ quod te volo. Velle aliquem aliquid, iemand over iets willen spreken.

tecum volebam agere. **AP.** Non vacat nunc actoribus ¹ operam dare, ne actum agam. **SP.** Nihil feceris dispendii; comitabor te quo properas. **AP.** Age dic, modo tribus verbis. **SP.** Magno studio molior convivium, in quo nulli displiceam convivarum, placeam omnibus. Eius artis quoniam tu principatum tenes, ad te velut ad oraculum confugio. **AP.** Responsum accipe, et quidem iuxta veterum morem ἐμμετρον ²: *Nulli ut displiceas, nullum invitare memento.* **SP.** Atqui sollemne est epulum; multos excipiam oportet. **AP.** Quo plures invitaris, hoc pluribus displiceas oportet. Quae fuit unquam tam bene vel conscripta vel acta fabula, ut toti placuerit theatro? **SP.** Sed age, Comi ³ delictum ⁴ Apici, subleva me tuo consilio; habeo te posthac numinis loco. **AP.** Sit igitur hoc primum consilium: Ne conare quod fieri non potest. **SP.** Quidnam? **AP.** Ut convivor omnibus placeas; tanta est palatorum varietas. **SP.** At saltem ut paucioribus displiceam. **AP.** Voca paucos. **SP.** Non licet. **AP.** Voca pares et ingeniis congruentes. **SP.** Ne id quidem mihi liberum est. Vitari non potest, quin et multos vocem, et dissimiles, denique nec eiusdem linguae neque nationis homines. **AP.** Nae tu mihi vere convicium narras, non convivium ⁵; in quo facile possit talis exoriri lusus, qualem Hebraei narrant accidisse in structura Babel, ut petenti frigidum aliquis porrigat calidum. **SP.** Opitulare, te quaeso; gratum experieris ac memorem. **AP.** Age, quando electio non est tui arbitrii, in re mala dabo bonum consilium. Haud parvi refert ad hilaritatem convivii, quo quisque loco sedeat. **SP.** Verissimum. **AP.** Ea res ut tibi cedat prospere, fac ut sortibus distribuantur accubitus. **SP.** Pulchre mones. **AP.** Deinde ne sic paulatim ⁶ a

¹ Non vacat—actum agam. Apicius bedoelt: ik heb geen tijd mij af te geven met lieden, die mij willen spreken, opdat ik niet aankom, als de maaltijd is afgelopen. Daar *agere* ook beteekent: voor de rechtbank optreden; gebruikt hij het woord *actor* = *causarum patronus* en *actum agere*, een uitdrukking ontleend aan de rechtspraak, nam in iudiciis non licet causam iterum agere, de qua iam sit pronuntiatum.

² ἐμμετρον, in een versregel.

³ Comus, Κῶμος, god der feestgelagen.

⁴ delictum = *deliciae*, *lieveling*.

⁵ convicium — convivium. Een woordspeling: *schreeuemaal* — *gastmaal*.

⁶ ne sic paulatim enz. Apitius geeft de raad de schotels niet te laten

summo ad imum procedant patinae, ut sigma litterae vel serpentis potius imaginem pingant, aut ultro citroque¹ reciprocent, quemadmodum olim in conviviis myrtus tradi² solet. **Sp.** Quid igitur? **Ap.** Sed ad singulas convivarum tetradas³ appone patinas ternas, sic ut quarta media promineat, quemadmodum pueri tribus nucibus imponunt quartam; in singulis sit aliud atque aliud cibi genus, quo quisque quod libet eligat. **Sp.** Placet. Sed quoties mutabo patinas? **Ap.** Quot partibus constat oratio rhetorica? **Sp.** Quinque⁴, ni fallor. **Ap.** Quot actibus constat fabula? **Sp.** Apud Horatium legi: *Ne sit quinto productior actu.* **Ap.** Toties mutabis patinas, ut prooemium sit iusculentum⁵, conclusio vel epilogus ex variis bellariorum generibus conflatus. **Sp.** Quem probas in patinis ordinem? **Ap.** Eundem quem Pyrrhus in acie. **Sp.** Quid ais? **Ap.** Quemadmodum in oratione, ita nec in convivio decet prooemium esse elaboratum. Rursus epilogus varietate commendetur potius quam apparatu. In tribus itaque mediis servanda Pyrrhi disciplina, ut in utroque cornu sit aliquid eximium, in media acie vulgarior apparatus. Hoc pacto fiet, ut nec sordidus videare, nec fastidiosa copia sis molestus. **Sp.** Satis expedite de cibis; superest, ut quomodo bibendum doceas. **Ap.** Nulli omnium cyathum appones, sed pueris dato negotium, ut ubi percontati didicerint quo quisque vini genere delectetur, alacriter ad nutum cuique quod volet porrigant. Ea ex re duplex erit commodum. Nam et parcius bibetur et iucundius, non solum ob id, quia subinde recens dabitur potus, verum etiam quod nemo bibet nisi sitiens. **Sp.** Optimum profecto consilium; sed qui fieri poterit, ut hilarescant omnes?

doorgeven van het boveneinde der tafel naar het benedeneinde, en ook niet de schotels telkens te laten overreiken, maar bij telkens vier gasten eenige schotels neer te zetten.

¹ reciprocare, intrans.; ultro citroque reciprocare, *heen en weer gaan*.

² myrtus. Wie bij een gastmaal wilde voordragen, kreeg een myrtetak in zijn hand, die hij bij het einde van zijn voordracht overgaf aan zijn opvolger.

³ tetras (τετράς), *viertal*.

⁴ quinque: 1°. exordium, 2°. narratio, 3°. divisio, 4°. contentio, 5°. peroratio.

⁵ iusculentum, *soep*.

AP. Id ut fiat, partim in te situm est. **SP.** Quinam ? **AP.** Tenes illud¹ : „Ante omnia vultus accessere boni.” **SP.** Quorsum istud ? **AP.** Ut convivas comiter excipias, fronteque hilari compelles, sermonem ad cuiusque aetatem, affectum, ac mores attemperans. **SP.** Accedam, ut dicas melius. **AP.** Nosti linguas ? **SP.** Propemodum omnium. **AP.** Ut sua quemque lingua subinde appelles, utque convivium fabulis amoenioribus hilarescat, varias misce materias de rebus, quarum quisque libenter meminit, et nullius dolore audiuntur. **SP.** Quas dicis huiusmodi materias ? **AP.** Sunt peculiares ingeniorum differentiae, quas ipse melius perspicies ; ego generatim attingam aliquot. Senes gaudent ea memorare quae multorum fugiunt memoriam, admiratores temporum in quibus ipsi floruerunt. Matronis dulce est refricari² memoriam eius temporis, cum a procis ambirentur. Nautae, quique diversas ac longinquas mundi regiones inviserunt, libenter ea narrant, quae, quia nemo vidit, mirantur omnes ; est et ante actorum malorum, iuxta proverbium, iucunda recordatio³, si modo eius sint generis, ut cum probro coniuncta non sint, veluti militiae, profectionum, naufragiorumque discrimina. Postremo de sua cuique arte grata est confabulatio, deque hisce rebus, quarum usu callet. Haec sunt ferme generalia ; peculiares affectus singulatim describi non queunt ; sed exempli causa : est aliquis laudis appetentior, alius vult haberi doctus, alius gaudet videri dives ; est hic loquacior, ille pauciloquus, nonnullos reperies tetricos, alios contra blandiores. Sunt qui nolint videri senes, cum sint ; sunt rursus qui volunt haberi grandiores quam sint, affectantes hoc esse⁴ mirandi, quod belle portant aetatem ; sunt feminae quae sibi de forma placent, sunt aliae putidulae⁵. His cognitis affectibus haud difficile est miscere sermones unicuique gratos,

¹ Ante omnia — boni ; vergel. Ovidius Metam. VIII 677 :

Super omnia vultus

Accessere boni nec iners pauperque voluntas.

² refricari = revocari.

³ iucunda recordatio. Het proverbium luidt : iucundi acti labores. Zoo zegt Cicero ad famil. 5. 12. 4 : Habet enim praeteriti doloris secura recordatio delectationem.

⁴ affectantes hoc esse mirandi = affectantes, ut hoc (per hoc) sint mirandi.

⁵ putidulus, *aanstellerig*.

vitatis his quae maerorem afferunt. **Sp.** Nae tu perpulchre tenes artem convivatoriam ¹! **Ap.** Phy! si tantundem temporis et operae mihi consumptum esset in utroque ² iure, medicina ac theologia, quantum impensum est huic arti, iam dudum et inter iureconsultos, medicos ac theologos doctoris et titulum et lauream tulissem. **Sp.** Credo. **Ap.** Sed heus tu, ne quid erres, hic cavendum est, ne fabulae sint nimium prolixae, aut ne exeant in temulentiam. Quemadmodum enim vino nihil iucundius, si modice sumpseris, contra nihil molestius, si supra quam sat est hauseris, ita usu venit in fabulis. **Sp.** Vera praedicas. Sed huic incommodo quodnam ostendis remedium? **Ap.** Ubi senseris suboriri τὴν ἄλκοον μέθην ³, per occasionem interseca sermonem, et argumentum diversum intersere. Frustra, opinor, te monerem, ne cui suus dolor in convivio refricetur, utcunque Plato iudicat in conviviis quibusdam vitiis esse medendum, vino discutiente tristitiam, et offensae memoriam abolente. Verum illud te monitum oportuit, ne nimium crebro salutes convivas; tametsi probo, ut interdum obambulans, nunc hos, nunc illos comiter appelles; oportet enim convivatorem bonum motoriam agere ⁴ fabulam. Nihil autem incivilius, quam ibi commemorare, quod cibi genus sit, qua coctum arte, quanti emptum. Idem de vino dictum puta. Quin extenuandum etiam modice quod apponitur. Alioqui nimis diligens extenuatio apparatus idem agit quod ostentatio. Satis est bis aut ad summum ter dixisse: „Boni consulite; si parum lautus est apparatus, animus certe lautissimus est.” Interdum sales aspergendi sunt, sed qui nihil habeant dentis ⁵. Profuerit et illud, subinde sua quemque compellare lingua, sed paucis. Dicendum erat initio, quod mihi nunc tandem venit in mentem. **Sp.** Quidnam? **Ap.** Si non placet sortito

¹ ars convivatoria, *de kunst om gastheer te zijn*.

² in utroque iure. Bedoeld worden: het *ius civile* en het *ius canonicum*.

³ τὴν ἄλκοον μέθην, ebrietatem sine vino. Door al dat praten kan er een opwinding ontstaan, die doet denken aan drorkenschap.

⁴ motoriam agere fabulam. Een *stataria fabula* is een rustig karakterstuk, in qua non sunt magni labores, vehementiores commotiones. Hier tegenover staat een *motoria fabula*, in qua motus assiduus est.

⁵ dentis = mordacitatis. Zoo zegt Cicero: maledico dente aliquid carpere.

dare locos, cura ut tres ex omnibus eligas natura festivos, minimeque mutos, quorum unum collocabis in capite mensae, alterum e regione ¹, tertium in medio, qui silentium ac tristitiam ceterorum discutiant. Quod si perspexeris convivium vel silentio tristius esse, vel clamoribus tumultuosum, aut etiam ad rixas tendere — **Sp.** Hoc crebro fit apud nos; quid tum faciendum? **Ap.** Accipe rem mihi multo usu compertam. **Sp.** Exspecto. **Ap.** Inducito duos mimos sive γελωτοποιούς, qui sine voce ridiculum aliquod argumentum gesticulatione repraesentent. **Sp.** Cur sine voce? **Ap.** Ut par sit omnium voluptas, aut nihil loquantur, aut lingua loquantur omnibus aequae ignota; gestibus loquentes omnes pariter intelligent. **Sp.** Quod argumentum mihi narras? non satis intelligo. **Ap.** Sunt innu-mera, puta uxorem decertantem cum marito de principatu, aut simile quippiam e media vita. Quo magis erit ridicula saltatio, hoc plus erit omnibus voluptatis. Hos oportet esse semifatuos; alioqui qui plane fatui sunt, quaedam interdum effutiunt imprudentes, quae laedunt. **Sp.** Ita tibi precor semper propitium Comum, ut mihi dedisti fidele consilium. **Ap.** Addam coronidem ², quin potius repetam, quod initio dixeram, ne nimium sis anxius, ut placeas omnibus ³, non hic tantum, sed in omni vita, atque ita fiet, ut citius placeas omnibus; optimum enim in vita: *Ne quid nimis*.

EMENTITA NOBILITAS

HARPALUS ⁴, NESTORIUS ⁵.

Ha. Potes me tuo levare consilio? Senties me hominem non

¹ e regione, *tegenover*; vergel. E regione oppidi collis egregie munitus erat.

² coronis (κορωνίς), *einde*; *slot*.

³ placeas omnibus; vergel. proverbialia als: nec udus aut sudus Iuppiter omnibus placet *en* cui non est inimicus, illi nec amicus.

⁴ Harpalus; zoo genoemd naar ἀρπάζειν, rapere.

⁵ Nestorius; zoo genoemd naar Nestor, den raadgever der Grieken voor Troje. In zijn verhandeling: de Colloquiorum utilitate, zegt Erasmus over deze samenspraak: In „ementita nobilitate” depingo genus hominum, qui sub umbra nobilitatis existimant sibi nihil non licere; quae praecipua pestis est Germaniae.

immemorem nec ingratum. **NE.** Dabo, expeditum¹, ut sis, quod esse velis. **HA.** At nobis in manu² non est, ut nascamur nobiles. **NE.** Si non es, enitere benefactis, ut a te initium capiat nobilitas. **HA.** Perlongum est. **NE.** Exigua summa tibi vendet Caesar. **HA.** Vulgo ridetur empticia³ nobilitas. **NE.** Cum nihil sit magis ridiculum quam ementita nobilitas, quid est ut tantopere affectes nomen equitis? **HA.** Sunt causae, nec leves, quas tibi non gravabor indicare, si mihi commonstraris rationes, quibus nobilitatis opinionem mihi parem apud vulgus. **NE.** Nomen absque re⁴? **HA.** Atqui cum res abest, proximum est opinio. Sed age, consule, Nestori; ubi causas audieris, fateberis operae pretium. **NE.** Quando ita vis, dicam. Primum fac procul te abducas a patria. **HA.** Memini⁵. **NE.** Ingere te in convictum iuvenum vere nobilium. **HA.** Intellego. **NE.** Hinc primum orietur suspicio te talem esse cum qualibus victitas. **HA.** Sic est. **NE.** Vide ne quid habeas plebeium. **HA.** Quidnam? **NE.** De cultu loquor, ne vestis sit lanea, sed aut serica, aut, si deest qui emas, fustanea⁶, denique vel canabea⁷ potius, quam pannea⁸. **HA.** Recte. **NE.** Vide ne quid sit integrum, sed disseca pileum, thoracem⁹, caligas, calceos, ungues, si potes; neve quidquam humile loquaris. Si quis ex Hispania veniat hospes, roga quomodo conveniat Caesari cum Pontifice¹⁰, quid agat affinis tuus Comes a Nassauen, quid ceteri congerrones tui. **HA.** Fiet. **NE.** Sit anulus in digito cum gemma signatoria¹¹. **HA.** Si quidem oculi ferant. **NE.** At parvo constat anulus aereus inauratus cum gemma

¹ dabo expeditum = expediam, efficiam.

² in manu = in potestate.

³ empticius, wat gekocht is of pleegt gekocht te worden.

⁴ absque re; vergel. Horatius Sat. II. 5. 8:

et genus et virtus, nisi cum re, vilior algast.

⁵ memini, ik vergeet het niet, ik vat het.

fustaneus, *bombazijnen*; fustanum, fr. *futaine*, zoo geheeten naar een voorstad van Cairo, nl. Fostat, vanwaar deze stof kwam.

⁷ canabeus, *van grof linnen*.

⁸ panneus, *opgelapt*.

⁹ thorax, *wambuis*.

¹⁰ Caesari cum Pontifice. Caesar nl. Karel V; Pontifex nl. Clemens VII

¹¹ gemma signatoria, *zegelsteen*.

factitia¹. Sed adde clipeum cum insignibus. **HA.** Quaenam mihi suades deligam? **NE.** Duo mulctra, si velis, et cantharum cerevisiarium². **HA.** Ludis; age dic serio. **NE.** Nunquam fuisti in bello? **HA.** Ne vidi quidem. **NE.** At interim, opinor, decolasti anseres et capos³ rusticorum. **HA.** Persaepe, et quidem fortiter. **NE.** Pone machaeram argenteam, tria anserum capita aurea. **HA.** In quo solo⁴? **NE.** Quo? nisi sanguinolento, monumentum fortiter effusi cruoris. **HA.** Quidni? rubet sanguis anserinus aequae atque humanus. Sed perge, obsecro. **NE.** Hunc igitur clipeum pro foribus⁵ omnium deversoriorum, in quibus forte versatus es, affigendum curato. **HA.** Quid addetur galeae⁶? **NE.** Recte submones. Eam facies ore dissecto⁷. **HA.** Quam ob rem? **NE.** Ut spires, deinde ut congruat vestitui. In vertice quid eminebit? **HA.** Expecto. **NE.** Caput canis demissis auribus. **HA.** Vulgatum est. **NE.** Adde duo cornua: rarum hoc est. **HA.** Placet. Sed quae bestiae sustinebunt clipeum? **NE.** Cervos, canes, dracones, gryphes occuparunt principes; tu ponito duas harpyias. **HA.** Optime consulis. **NE.** Restat cognomen. Hic illud in primis cavendum, ne plebeio more te patiaris vocari Harpalum Comensem, sed Harpalum a Como: hoc enim nobilium est, illud sordidorum hominum. **HA.** Sic memini. **NE.** Habesne quidquam cuius te possis appellare dominum? **HA.** Ne haram quidem. **NE.** In urbe celebri natus es? **HA.** In obscuro pago; non enim fas est ei mentiri unde petis medicinam. **NE.** Recte est. Sed ei pago nullus est vicinus mons? **HA.** Est. **NE.** Et habet alicunde rupem? **HA.** Habet praeruptam. **NE.** Ergo sis Harpalus Eques ab Aurea Rupe. **HA.** Atqui mos est magnatum⁸, ut suum quisque symbolum⁹ habeat vocale⁹; quemadmodum Maximilianus¹⁰ habebat „Tene mensuram”; Philippus „Qui volet”.

¹ factitius, het omgekeerde van: naturalis, nativus.

² cantharus cerevisiarius, *bierkan*.

³ capus; hiernaast ook: capo, onis, *kapoen*.

⁴ solum, *veld* (van het wapen),

⁵ pro foribus = ad fores, supra fores.

⁶ galeae, genit. partit. bij quid.

⁷ ore dissecto, *met opengeslagen vizier*.

⁸ magnates, *grootte heeren*.

⁹ symbolum — vocale, *devies*.

¹⁰ Maximilianus, grootvader van Karel V.

Carolus „Ulterius”, item alius aliud. **NE.** Tu ascribito „Omnis iacta sit¹ alea.” **HA.** Nae tu percommode dicis. **NE.** Tum quo firmior sit hominum opinio, fingito litteras a magnatibus ad te missas, in quibus identidem appelleris Eques clarissimus magnarumque rerum fiat mentio, de feudis,² de arcibus, de multis florenorum milibus, de praefecturis, de matrimonio opulento. Curabis, ut huiusmodi litterae tibi velut elapsae aut per oblivionem relictæ veniant ad aliorum manus. **HA.** Istud quidem erit mihi commodum, nam et litteras novi et hanc facultatem multo usu paravi, ut cuiusvis manum facile effingam³. **NE.** Interdum insue vesti, aut relinque in crumena, ut quibus sarcienti negotium dederis, illic reperiant. Illi non silebunt; et tu, simul ac resciveris, compones vultum ad iracundiam ac maestitiam, quasi doleat casus. **HA.** Et istud iam pridem meditatus sum, ut faciem tam facile mutem, quam personam. **NE.** Ita fiet, ut nec fucus suboleat, et res cum fide⁴ spargatur. **HA.** Curabitur sedulo. **NE.** Deinde sodales aliquot adsciscendi sunt, aut etiam famuli, qui tibi cedant loco⁵, et apud omnes te „Ioncherum” appellent. Nec est, quod hic sumptum metuas; sunt plurimi iuvenes, qui vel gratis cupiant hanc agere fabulam. Adde huc, quod haec regio scatet iuvenibus eruditulis, qui mira tenentur scribendi libidine, ne dicam scabie. Nec desunt famelici quidam typographi⁶, nihil non audentes, si spes quaestus affulserit. Ex his aliquot suborna, qui in libellis suis te praedicent patriae procerem, idque subinde repetatur litteris maiusculis. Hac via vel in Bohemia celebrabunt procerem patriae. Et citius enim et latius discurrunt libelli, quam voces aut quamlibet loquaces famuli. **HA.** Nec ista displicet ratio. At famuli sunt alendi. **NE.** Sunt; at non ales famulos ἀχρείους⁷, et ob id ἀχρείους⁷. Mittantur huc et illuc, invenient aliquid. Scis varias esse talium

¹ omnis — alea, alles moest gewaagd worden, er op of er onder.

² feudum of feodum, leengoed.

³ effingam = imiter.

⁴ cum fide = cum indubitata certitudine.

⁵ cedere loco alicui, iemand rechts laten loopen.

⁶ typographus, boekdrukker.

⁷ ἀχρείους, wier handen verkeerd staan; ἀχρείους, inutiles.

rerum occasiones. **HA.** Desine ; teneo rem ¹. **NE.** Supersunt artes. **HA.** Aveo scire. **NE.** Ni sis bonus aleator, probus chartarius ², potator strenuus, profusor audax, decoctor et conflator ³ aeris alieni, vix quisquam te credet equitem. **HA.** In istis quidem iam pridem exercitatus sum. Sed unde sumptus ? **NE.** Mane ; istuc ibam. Est tibi patrimonium ? **HA.** Perpusillum. **NE.** Postquam apud multos confirmata fuerit nobilitatis opinio, facile reperies fatuos qui tibi credant ⁴; quosdam etiam pudebit negare, quidam metuent. Iam ut ludas creditores, mille sunt artes. **HA.** Earum quidem rudis non sum. Sed tandem urgebunt, ubi perspexerint nihil esse nisi verba. **NE.** Immo nulla est commodior ad regnum via, quam debere quam plurimis. **HA.** Qui sic ? **NE.** Primum creditor observat te non aliter quam obligatus magno beneficio, vereturque ne quam praebeat ansam amittendae pecuniae. Servos nemo magis habet obnoxios, quam debitor suos creditores ; quibus si quid aliquando reddas, gratius est, quam si dono dones. **HA.** Animadverti. **NE.** Illud tamen caveto, ne cum tenuibus habeas commercium. Nam hi ob parvulam summulam ingentes excitant tragoedias. Placabiliore sunt, quibus lautior est fortuna ; cohibet illos pudor, lactat spes, deterret metus, norunt quid possint equites. Postremo, cum inundaverit aeris alieni magnitudo, fictis causis alio demigra, atque inde rursus alio. Nec est, quod huius rei te pudeat. Nulli magis obaerati sunt, quam magni principes. Si quis rusticus urgeat, finge offensum improbitate animum. Interdum tamen aliquid reddito, verum nec totum, nec omnibus. Illud ubique curandum, ne cui suboleat tibi prorsus exhaustos loculos. Semper ostenta ⁵. **HA.** Quid ostendet qui non habet ? **NE.** Si quid amicus apud te deposuit, ostenta pro tuo ; sed artem dissimula ⁶, cura ut casus videatur. In hunc usum interdum sumito pecuniam commodato ⁷, quam mox reddas. Ex

¹ teneo rem, *ik vat het*.

² chartarius, *kaartspeler*.

³ conflator. Aes alienum conflare, schulden maken.

⁴ qui tibi credant, sc. pecuniam, *borgen*.

⁵ ostenta, *laat geld zien*.

⁶ artem dissimula, *ontveins uw bedriegerij*.

⁷ sumere pecuniam commodato, *geld leenen*.

loculo nummis aereis distento profer aureos duos ibi sepositos. Cetera ex te ipso conicito. **HA.** Intelligo. At tandem obruar oportet aere alieno. **NE.** Scis quantum apud nos liceat equitibus. **HA.** Nihil non, et quidem impune. **NE.** Ergo famulos ale non segnes, aut etiam sanguine propinquos, qui alioqui ¹ forrent alendi. Occurret negotiator quem obvium spolient. Reperient aliquid in deversoriis, aut in aedibus, aut in navibus incustoditum. Tenes? Meminerint non frustra datos homini digitos. **HA.** Siquidem ² tuto. **NE.** Cura ut habeas pulchre vestitos cum insignibus ³. Committe litteras ficticias ad summates ⁴. Si quid clam sustulerint, nullus audebit illos insimulare; etiamsi quid suspicentur, timebunt equitem dominum; sin vi praedam extorserint, bellum vocabitur. His progymnasmatibus ⁵ ad bellum praeluditur. **HA.** O felix consilium! **NE.** Iam illud equestre dogma semper erit tuendum: Ius fasque esse equiti plebeium viatorem exonerare pecunia. Quid enim indignius, quam ignobilem negotiatorem abundare nummis, cum interim eques non habeat, quod impendat vino et aleae? Fac semper te adiungas magnatibus, vel ingeras potius; ne quid pudeat, perfricanda frons ⁶ est, sed praesertim hospitibus; eoque praestat in celebri quopiam loco vitam agere, puta in thermis, frequentibus deversoriis. **HA.** Istud ipsum erat in animo. **NE.** Hic saepenumero fortuna praedam obicit. **HA.** Qui? rogo. **NE.** Puta, hic aut ille reliquit crumenam, aut oblitus reliquit clavem in sera promptuarii ⁷. Cetera tenes. **HA.** At — **NE.** Quid metuis? de sic culto ⁸, de tam magnifice loquente, de equite ab Aurea Rupe, quis audebit suspicari? Et si quis forte tam improbus exstiterit, quis erit tam audax, ut te appellet? Interim suspicio derivabitur in aliquem hospitum, qui pridie discesserint. Turbabuntur famulitia cum

¹ alioqui, *op zich zelf reeds, toch al.*

² siquidem tuto, sc. meminerint, fecerint.

³ vestitos cum insignibus, *in liverij gestoken.*

⁴ summates = magnates.

⁵ progymnasma (προγύμνασμα), vooroefening.

⁶ perfricare frontem = pudorem deponere.

⁷ in sera promptuarii, *in het slot van zijn koffer.*

⁸ culto = vestito.

pandocheo¹. Tu tranquillus tuam personam² agito. Hoc si acciderit homini modesto cordatoque, silebit, ne simul cum damno lucrifaciat pudorem³, qui rem suam indiligenter servaverit. **HA.** Non absurde dicis; nam nosti, opinor, Comitem a Vulture Albo. **NE.** Quidni? **HA.** Apud hunc deversatus est, ut accepi, Hispanus quidam, specie cultuque sane quam⁴ liberali. Is abstulit florenos sexcentos, nec unquam Comes ausus est queri. Tanta erat hominis maiestas. **NE.** Habes exemplum. E famulis tuis interdum aliquem emandes⁵, in bellum scilicet. Is spoliatis templis aut monasteriis quibuslibet, redibit onustus praeda bello parta. **HA.** Hoc quidem est tutissimum. **NE.** Est et alia ratio conflandae pecuniae. **HA.** Narra, obsecro. **NE.** In bene nummatis finge causas irarum. Alius irriserit aut conspuerit clipeum tuum, alius parum honorifice de te sit locutus, alius scripserit aliquid, quod in calumniam detorqueri valeat. His per fetiales tuos ἄσπονδον πόλεμον⁶ denuncia. Sparge minas atroces, excidia, exitia, πανωλεθρία⁷ meras: territi venient ad componendam litem. Ibi fac magno aestimes tuam dignitatem, hoc est: iniquum petas, ut aequum feras. Si postules tria milia, pudebit minus offerre, quam ducentos aureos. **HA.** Aliis minitabor leges. **NE.** Istud propius quidem accedit ad sycophanticam; sed tamen iuvat et hoc in partem⁸. Sed heus, Harpale, paene exciderat, quod dictum in primis oportuit: puella quaequam bene dotata in matrimonii nassam illaqueanda est. Habes apud te philtrum⁹, iuvenis es, candidulus es, lepidus nugator es, rides blandum. Sparge te magnis promissis ascitum in aulam Caesaris. Amant puellae satrapis nubere. **HA.** Novi quibus hoc bene cesserit.

¹ pandocheus (πανδοχεύς), *waard*.

² tuam personam agito, *speel uw rol, hang den Jonker uit*.

³ lucrifacere pudorem, *schaamte inoogsten, zich schamen*.

⁴ sane quam, *nog al, vrij*.

⁵ emandare aliquem in bellum, *beter: amandare, iemand naar den oorlog zenden*.

⁶ ἄσπονδος πόλεμος, irreconciliabile bellum.

⁷ πανωλεθρία, omnium rerum destructio.

⁸ in partem, *eenigszins*.

⁹ philtrum (φίλτρον), *tooverdrank*.

Ceterum quid si fucus tandem ¹ erumpat et insiliant undique creditores ? Irridebor personatus eques. Nam id apud istos turpius est, quam si templum sacrilegio spolies. **NE.** Hic oportet meminisse perfrietae frontis. Illud in primis, quod nullis unquam temporibus magis licuit audacia pro sapientia uti, quam hodie. Comminiscendum est aliquid quod excuses. Deinde nunquam deerunt candidi, qui faveant tuae fabulae; nonnulli civiliores dissimulabunt intellectum fucum. Postremo, si nihil aliud, profugiendum est aliquo in bellum, in tumultum. Quemadmodum κλύζει θάλασσα πάντα τῶν ἀνθρώπων κακὰ ², ita bellum operit omnium scelerum sentinam. Nec enim habetur hodie bonus belli dux, nisi tali tirocinio praeparatus accesserit. Hoc erit extremum asyllum, si cuncta fefellerint. Verum omnis movendus ³ erit tibi lapis, ne huc veniatur. Vide ne te securitas opprimat; oppidula minuta fuge; in magnis ac frequentibus civitatibus plus est licentiae, nisi si qua sit Massiliae ⁴ similis. Dissimulanter expiscare, quid quisque de te loquatur. Ubi senseris huiusmodi voces increbrescere: „Quid agit? cur hic tot annos moratur? cur non revisit patriam? cur negligit arces suas? unde ducit imagines ⁵? unde tantae profusioni facultates?“ hoc genus, inquam, voces ubi coeperint magis ac magis gliscere, tum mature tibi de migrando cogitandum est; sed sit fuga leporina, non leporina. Adsimula te vocari in aulam Caesaris ad res magnas, brevi te adfuturum cum exercitu. Non audebunt in absentem hiscere quibus est quod nolint amittere. Sed in primis tibi censeo cavendum genus istud hominum poëticum, irritabile, nigrumque ⁶. Illinunt

¹ fucus — erumpat, *het bedrog uitkomt*. De vroegere vertaling: *de bommel is uitgebroken*, d. w. z. de bedrieglijke toeleg is ontdekt, berust, op een vergissing. Bommel is de spon van het vat, die door de hevige werking van het vocht losspringt. Er is ook een woord *bommel* = *hommel*, latijn *fucus*. Dit heeft de verkeerde vertaling uitgelokt.

² κλύζει — κακὰ; ontleend aan Euripides Iphig. Taur. 1193.

³ omnem lapidem movere, *alles beproeven*; ontleend aan het Grieksche πάντα λίθον κινεῖν.

⁴ Massilia. De inwoners van Marseille waren bekend om de strengheid van hun zeden; men spreekt dan ook van: mores Massilienses.

⁵ imagines, *stamboom*.

⁶ nigrum, *boosaardig*; vergel. Horatius Sat. I. 4. 85:
hic niger est, hunc tu, Romane, caveto.

chartis, si quid illos habet male, subitoque per orbem spargitur quidquid illeverint. **HA.** Dispeream, ni mihi vehementer placet tuum consilium. Efficiam, ut intelligas te nactum docile ingenium et iuvenem minime ingratum. Equum, quem primum te dignum nactus in pascuis fuero, tibi dono mittam. **NE.** Nunc superest, ut quod pollicitus es, vicissim praestes. Quid est, cur tantopere affectes falsam opinionem nobilitatis? **HA.** Nullam aliam ob causam, nisi quod his omnia licent impune. An hoc tibi leve videtur momentum? **NE.** Ut pessime¹ cedat, mors una debetur naturae, etiamsi vixisses in Carthusia². Et levius moriuntur in rota³, quam qui moriuntur calculo, podagra aut paralyti. Nam militare est credere nihil hominis superesse post mortem praeter cadaver. **HA.** Sic opinor.

CONVIVIIUM FABULOSUM⁴

POLYMYTHUS⁵, GELASINUS, EUTRAPELUS, ASTAEUS,
PHILYTHLUS, PHILOGELOS, EUGLOTTUS,
LEROCHARES.

Po. Ut non decet civitatem bene institutam esse sine legibus ac principe, ita nec convivium oportet ἀναρχον esse καὶ ἀνομον⁶.
Ge. Istud vero perplacet, ut unus totius populi nomine respondeam. **Po.** Heus puer, adfer huc talos; horum suffragiis decernetur regnum, cuicunque faverit Iuppiter. Euge⁷, Eutra-

¹ ut pessime cedat, *ook al loopt het verkeerd*. Bij deze woorden van Nestorius moeten wij denken: dicis apud te. Nestorius keurt dit niet goed, maar geeft alleen weer de opinie van menschen als Harpalus.

² Carthusia, nl. Grandis of Magna, La grande Chartreuse bij Grenoble (Gratianopolis).

³ rota, *galg*.

⁴ Convivium fabulosum = in quo convivae fabulis narrandis certant.

⁵ Polymythus = fabulosus; Gelasinus = ridiculus; Eutrapelus (εὐτράπελος) = facetus; Astaeus (ἀστεῖος) = urbanus; Philythlus (φύλλος) = amans nugarum; Philogelos = amans risus; Euglottus (εὐγλωσσος) = bene loquax; Lerochares (λήρος en χαίρειν) = qui gaudet ineptiis.

⁶ ἀναρχον καὶ ἀνομον, sine principe et sine lege.

⁷ Euge (εὖγε), *prachtig!*

pelo favit Iuppiter. Non fuere sortes caecae; non poterat magis idoneus eligi, etiamsi per singulas tribus viritim collecta fuissent puncta ¹. Vulgo iactatur proverbium non tam vanum quam parum Latinum: „Novus rex ², nova lex.” Νομοθέτει γούν, ὃ βασιλεῦ ³ **EUT.** Quid felix faustumque sit huic convivio: Primum edico, ne quis hic proferto praeter ridiculas fabulas. Cui deerit fabula, drachma multator; ea pecunia in vinum insumitor. Atque in legitimis fabulis etiam ex tempore ⁴ conficta habentor, modo servetur τὸ πιθανὸν καὶ πρέπον ⁵. Si nulli ⁶ defuerit fabula, duo, quorum alter lepidissimam, alter frigidissimam fabulam dixerit, vini pretium pendunt. Convivator a vini sumptu immunis esto; ciborum sumptum unus suppeditato; huius rei si quid inciderit controversiae, Gelasinus arbiter ac iudex esto. Haec si vos sciveritis, rata sunt. Qui legi parere noluerit, abito; sic tamen ut postridie ad computationem redire ius fasque sit. **GE.** Legem a rege latam nostris suffragiis ratam esse volumus. Sed unde proficiscetur fabularum circulus ⁷? **EUT.** Unde, nisi a convivatore? **AS.** Licetne, rex, dicere tria verba? **EUT.** An tu credis nefastum ⁸ esse convivium? **AS.** Iureconsulti negant legem esse, quae non sit aequa. **AUT.** Assentior. **AS.** At tua lex aequat optimam fabulam pessimae. **EUT.** Ubi voluptas quaeritur, ibi non minus laudis promeretur qui pessime dixit, quam qui optime, eo quod non minus delectet. Velut inter cantores nemo voluptati est, nisi qui aut insigniter bene cecinerit, aut egregie male. Nonne plures rident audito coccyce ⁹, quam audita luscina? Hic mediocritas laudem non habet. **AS.** At cur plectuntur qui laudem auferunt? **EUT.** Ne

¹ puncta = suffragia.

² Novus rex, nova lex; vertaling van onze zegswijze: Nieuwe heeren, nieuwe wetten.

³ Νομοθέτει γούν, ὃ βασιλεῦ, da igitur leges, rex!

⁴ ex tempore conficta, *wat voor de vuist weg verzonnen is.*

⁵ τὸ πιθανὸν καὶ πρέπον, verisimile et decorum.

⁶ Si nulli defuerit fabula, = si omnes fabulum attulerint.

⁷ circulus = exordium.

⁸ nefastum. Astæus had gevraagd tria verba = pauca te mogen zeggen. Met een grap laat Eutrapelus dit slaan op de dies nefasti, quibus praetori non licebat dicere haec tria verba: do, dico, addico.

⁹ coccyx (κόκυξ) = cuculus, *koekoek*.

nimia felicitas provocet illis Nemesis¹ aliquam, si simul et laudem auferrent et immunitatem. **As.** Per Bromium², Minos ipse nunquam tulit legem aequiorem. **PHILY.** Nullam feres legem de modo bibendi? **EUT.** Dispecta re sequar exemplum Agesilai³ Lacedaemoniorum regis. **PHILY.** Quid is fecit? **EUT.** Is cum tempore quodam symposiarchus⁴ talorum arbitrio delectus esset, rogante architriclino⁵, quantum cuique vini iuberet apponi: „Si largior,” inquit, „vini copia parata est, dato cuique quantum poposcerit; si malignior, omnibus ex aequo distribuito.” **PHILY.** Quid sibi voluit Lacon ille, cum haec diceret? **EUT.** Hoc agebat, ut neque temulentum⁶, neque rursum querulum¹ esset convivium. **PHILY.** Qui sic? **EUT.** Quia sunt qui gaudent largius bibere, sunt qui gaudent parcius; reperiuntur et abstemii, qualis dicitur fuis e Romulus. Itaque si nulli datur vinum nisi poscenti, primum nemo compellitur ad bibendum; et tamen nihil desiderant, quibus grata est largior potatio. Ita fit ut nemo tristis sit in convivio. Rursus, si parcior copia vini distribuitur aequis portionibus in singulos, satis habent qui bibunt moderatius, neque quisquam in aequalitate potest obmurmurare, quando, qui largius erat haustus, aequo animo componit sese ad temperantiam. Hoc exemplum si placet, utar. Volumus enim hoc convivium fabulosum esse, non vinosum. **PHILY.** Quid igitur bibebat Romulus? **EUT.** Idem quod bibunt canes. **PHILY.** An non istud indignum rege? **EUT.** Nihilo magis quam quod reges spirant⁷ aëre cum canibus communi, nisi quod illud interest: rex non bibit eandem aquam, quam biberet canis, sed aëra quem efflavit rex, haurit canis; et visissim quem efflavit canis, haurit rex. Plus gloriae tulisset Alexander ille magnus, si cum canibus bibisset. Nihil enim peius regi, qui tot hominum

¹ Nemesis, de godin die overmoed straft.

² Bromius, bijnaam van Bacchus.

³ Agesilaus. Plutarchus vertelt dit in zijn Apophthegmata Laconica.

De woorden zijn: εἰ μὲν πολὺς οἶνός ἐστι παρεσκευασμένος, ὅσον ἕκαστος χίτεϊ, εἰ δὲ ὀλίγος, ἐξ ἴσου δίδου πᾶσιν.

⁴ symposiarchus (συμποσιαρχος), magister bibendi, ceremoniemeester.

⁵ architriclinus (ἀρχιτρικλινος), opperhofmeester.

temulentum — querulum, aanleiding gevend tot dronkenschap en klachten.

⁷ spirare aëre, van de lucht leven.

milibus vigilat, quam vinolentia. Ceterum Romulum abstemium fuisse, declarat apophthegma¹ non infestiviter ab illo dictum. Etenim cum quidam videns illum abstinere a vino, dixisset vinum vile futurum, si omnes biberent quemadmodum ille, „Immo,²” inquit, „tum arbitror fore carissimum, si biberent omnes vinum quemadmodum ego; bibo enim quantum libet.” **GE.** Utinam hic adesset noster Ioannes Botzemus³ canonicus Constantiensis, qui nobis Romulum quendam referret! nam et is abstemius non minus est, quam dicitur, alioqui comis ac festivus conviva. **Po.** Age, si simul potestis, non dicam sorbere et flare, quod Plautus⁴ ait esse difficile, sed edere et audire, quod est perfacile, bonis avibus⁵ auspicabor fabulandi munus. Si parum erit lepida fabula, scitote Batavam esse. Opinor aliquot vestrum auditum Macci nomen. **GE.** Non ita diu est, quod⁶ periit. **Po.** Is cum venisset in civitatem quae dicitur Leyda, ac vellet novus hospes innotescere ioco quopiam (nam is erat homini mos); ingressus est officinam calcearii; salutat. Ille cupiens extrudere merces suas, rogat, numquid vellet. Macco coniciente oculos in ocreas ibi pensiles, rogat sutor, num vellet ocreas. Annuente Macco quaerit aptas tibiis illius; inventas alaeriter protulit, et, ut solent, inducit illi⁷. Ubi iam Maccus esset eleganter ocreatus, „Quam belle,” inquit, „congrueret his ocreis par calceorum duplicatis soleis.” Rogatus, an et calceos vellet, annuit. Reperti sunt, et adliti pedibus. Maccus laudabat ocreas, laudabat calceos Calcearius tacite gaudens succinebat illi laudanti, sperans pretium aequius, posteaquam emptori tantopere placeret

¹ apophthegma (ἀποφθέγμα) = dictum breve et acutum.

² Immo, inquit. Gellius Noct. Att. XI. 14 schrijft af uit de Annalen van L. Piso Frugi: Eundem Romulum dicunt, ad cenam vocatum, ibi non multum bibisse, quia postridie negotium haberet. Ei dicunt: „Romule, si istud omnes homines faciant, vinum vilius sit.” His respondit: „immo vero carum, si quantum quisque volet, bibat; nam ego bibi, quantum volui.”

³ Botzemus, kanunnik te Constanx, was een vriend van Erasmus.

⁴ Plautus; nl. Mostell. 791: simul flare sorbereque haud factu facile est.

⁵ bonis avibus = spe feliciis successus, *te goeder ure*.

⁶ non diu est, quod; vergel. b.v. bij Plinius: tertius dies est, quod audiui.

⁷ inducit illi = induit illi.

merx Et iam erat nonnulla contracta familiaritas. Hic Maccus: „Dic mihi,” inquit, „bona fide, nunquamne usu venit tibi, ut, quem sic ocreis et calceis ad cursum armasses, quemadmodum nunc armasti me, abierit non numerato pretio?” „Nunquam,” ait ille. „Atqui si forte,” inquit, „veniat usu, quid tu tum faceres?” „Consequerer,” inquit calcearius, „fugientem.” Tum Maccus: „Serione ista dicis, an ioco?” „Plane serio,” inquit alter, „loquor; et serio facerem.” „Experiar,” ait Maccus. „En pro calceis ¹ praecurro, tu cursu sequere.” Simulque cum dicto coniecit se in pedes. Calcearius e vestigio consecutus est quantum poterat, clamitans: „Tenete furem, tenete furem!” Ad hanc vocem cum cives undique prosiliissent ex aedibus, hoc commento cohibuit illos Maccus, ne quis manum iniceret: ridens ac vultu placido „Ne quis,” inquit, „remoretur cursum nostrum: certamen est de cupa cerevisiae.” Itaque iam omnes praebere sese certaminis spectatores. Suspiciabantur autem calcearium dolo clamorem eum fingere, ut hac occasione anteverteret. Tandem calcearius cursu victus, sudans et anhelus domum rediit. Maccus tulit brabeum ². **GE.** Maccus iste effugit quidem calcearium, at non effugit furem ³. **PO.** Quam ob rem? **GE.** Quia furem ferebat secum. **PO.** Forte tum non erat ad manum pecunia, quam postea resolvit. **GE.** Verum erat actio furti. **PO.** Ea quidem post intentata est, sed iam magistratibus aliquot innotuerat Maccus. **GE.** Quid attulit Maccus? **PO.** Quid attulit? rogas? in causa tam vincibili? Magis periclitatus est actor quam reus. **GE.** Qui sic? **PO.** Quia gravabat illum actione calumniae, et intendebat legem ⁴ Remmiam ⁴, quae dictat, ut, qui crimen intenderit, quod probare non possit, poenam ferat quam laturus erat reus, si convictus fuisset. Negabat se contrectasse rem alienam invito domino, sed ultro deferente, nec ullam pretii mentionem intercessisse. Se

¹ pro calceis, *om de schoenen*.

² brabeum (βραβεῖον) ferre, *met den prijs gaan strijken*.

³ effugit furem, = effugit notam furis, *de schande van een dief te zijn*.

⁴ Lex Remmia. Van deze wet weten wij weinig. Er schijnt in deze wet als straf voor calumniatores vastgesteld te zijn, dat een K (eerste letter van Kalumnia) gebrand werd in hun voorhoofd. Calumniosus est, qui sciens prudensque per fraudem negotium alicui comparat.

provocasse calcearium ad certamen cursus; illum accepisse conditionem; nec habere quod queratur, cum esset cursu superatus. **GE** Haec actio non multum abest ab umbra ¹ asini. Quid tandem? **Po**. Ubi satis risum est, quidam e iudicibus vocavit Maccum ad cenam et numeravit calceario pretium. Simile quiddam accidit Daventriae ² me puero. Erat tempus illud, quo regnant piscatores ³, frigent lanii. Quidam adstabat ad fenestram fructuariae ⁴, sive Graece mavultis, oporopolidis ⁵, feminae vehementer obesae, oculis intentis in ea quae proposita venum erant; illa ex more invitavit, si quid vellet, et cum videret hominem intentum ficis, „Vis,” ait, „ficos? Sunt perquam elegantes.” Cum ille annuisset, rogat quot libras vellet. „Vis”, inquit, „quinque libras?” Annuenti tantum ficorum effudit in gremium. Dum illa reponit lances, ille se subducit, non cursu, sed placide. Ubi prodisset acceptura pecuniam, vidit emptorem abire, insequitur maiore voce quam cursu. Ille dissimulans pergit quo coepit ire; tandem multis ad feminae vocem concurrentibus restitit. Ibi in populi corona agitur causa; risus oboritur; emptor negabat se emissee, sed quod ultro delatum fuisset accepisse; si vellet experiri apud iudices, se compariturum ⁶. **GE**. Age, narrabo fabulam tuae non admodum dissimilem, fortasse nec inferiorem, nisi quod haec non habet auctorem perinde celebrem atque est Maccus. Pythagoras ⁷ totum mercatum dividebat in tria hominum genera, quorum alii prodiissent ut venderent, alii ut emerent; hoc utrumque genus aiebat sollicitum esse, proinde nec felix;

¹ ab umbra asini. Toespeling op het bekende verhaal over Demosthenes en de Atheensche rechters.

² Daventriae. Misschien heeft Erasmus zelf dit te Deventer beleefd. Hij werd nl. als jongen van negen jaar daar op school gedaan.

³ regnant piscatores. Het gebeurde dus tijdens de vasten.

⁴ fructuaria, *fruitvrouw*.

⁵ oporopolis, ὀπωρόπωλις; ἡ ὀπώρα, herfst; ooft.

⁶ compariturum = adfuturum.

⁷ Pythagoras. Wij lezen dit verhaal bij Cicero Tusc. Disput. V. 3. 8. Pythagoras spreekt met Leon, bestuurs-magistraat te Phlius, en zegt tenslotte: ut illic (nl. op de markt) liberalissimum esset spectare nihil sibi anquirentem, sic in vita longe omnibus studiis contemplationem rerum cognitionemque praestare.

alios non ob aliud venire in forum, quam ut spectent, quid illic proferatur aut quid agatur; hos solos esse felices, quod vacui curis gratuita voluptate fruerentur. Atque ad hunc modum dicebat philosophum versari in hoc mundo, quemadmodum illi versarentur in mercatu. Verum in nostris emporiis ¹ quantum hominum genus obambulare solet, qui nec emunt, nec vendunt, nec otiosi contemplantur, sed observant solliciti, si quid possint involare. Atque in hoc genere reperiuntur quidam mire dextri, dicas esse Mercurio favente natos. Convivator dedit fabulam cum coronide ²; ego dabo cum prooemio. Nunc accipite quod nuper accidit Antverpiae. Sacrificus quidam receperat illic mediocre summam pecuniae, sed argenteae. Id impostor quidam animadverterat. Adit sacrificum, qui gestabat in zona crumenam nummis turgidam; salutat civiliter; narrat sibi datum negotium a suis, ut vici sui paracho ³ mercaretur novum pallium sacrum, quae summa vestis ⁴ est sacerdoti rem divinam peragenti. Rogat, hac in re commodaret sibi tantillum operae, ut secum iret ad eos, qui vendunt huiusmodi pallia, quo videlicet ex modo ⁵ corporis ipsius sumeret maius aut minus; nam sibi videri staturam ipsius cum parochi magnitudine vehementer congruere. Hoc officium cum leve videretur, facile pollicitus est sacrificus. Adeunt aedes cuiusdam. Prolatum est pallium, sacrificus induit, venditor affirmat mire congruere. Impostor cum nunc a fronte, nunc a tergo contemplatus esset sacrificum, satis probavit pallium; sed causatus est a fronte brevius quam par esse. Ibi venditor, ne non procederet contractus ⁶, negat id esse pallii vitium, sed crumenam turgidam efficere, ut ea parte offenderet brevis. Quid multa? Sacrificus deponit crumenam; denuo contemplantur. Ibi impostor averso sacrificio crumenam arripit, ac semet in pedes

¹ emporium (ἐμπόριον), stapelplaats: hier ongeveer = forum.

² coronis (κορωνίς), slotwoord; prooemium (προοίμιον), voorwoord.

³ parochus. In het kerkelijk Latijn worden parochi genoemd: qui curam animarum suscipiunt et Fidelibus necessaria ad salutem suppeditant (παρέχειν).

⁴ summa vestis, opperkleed.

⁵ modo = statura.

⁶ contractus. In den zin van: *contract*, *afpraak* is contractus geen klassiek Latijn. Cicero zegt: *contracta res*.

conicit. Sacerdos cursu insequitur ut erat palliatus, et sacrificum venditor. Sacrificus clamat: „Tenete furem!“ Venditor clamat: „Tenete sacrificum!“ Impostor clamat: „Cohibete sacrificum furem!“ et creditum est, cum viderent illum sic ornatum in publico currere. Itaque dum alter alteri in mora est, impostor effugit. **Eu.** Dignus qui non simplici¹ suspendio pereat, tantus artifex. **Ge.** Nisi iam pendet. **Eut.** Utinam non solus, sed una cum illo qui talibus portentis² favent in perniciem reipublicae. **Ge.** Non favent gratis. Catena est³, quae demissa in terras pertingit ad Iovem. **Eut.** Ad fabulas redeundum. **As.** Ad te redit ordo⁴, si fas est regem in ordinem cogere⁵. **Eut.** Non cogar, immo volens veniam in ordinem; alioqui tyrannus essem, non rex, si leges quas aliis praescribo, recusem. **As.** Veruntamen aiunt principem esse supra leges. **Eut.** Istud non omnino falso dictum est, si principem accipias⁶ summum illum principem, quem tum vocabant Caesarem; deinde si sic accipias superiorem legibus, quod alii coacti utcumque servant, illum suapte sponte multo cumulatius praestare. Quod enim animus est corpori, hoc est bonus princeps reipublicae. Quid opus erat addere „bonus.“ quando malus princeps non est princeps. Sed ad fabulam; et arbitror convenire, ut rex regiam fabulam adferam. Ludovicus⁷, Galliarum rex, eius nominis undecimus, cum rebus domi turbatis peregrinaretur apud Burgundiones, occasione venationis nactus est familiaritatem cum Conone quodam homine rustico, sed animi simplicis ac sinceri. Nam hoc genus hominibus delectantur monarchae. Ad huius aedes frequenter deverterat rex ex venatu; et, ut plebeiis rebus nonnunquam delectantur

¹ non simplicis = multiplici.

² portentis = nebulonibus; pestibus.

³ Catena est enz. Toespeling op de keten, waarvan Homerus Ilias VIII 19 sqq. gewag maakt. Gelasimus bedoelt, dat een deel van de winst in handen van een hooggeplaatst persoon komt.

⁴ ordo = vices narrandi, *beurt*.

⁵ in ordinem cogere, = ceteris aequalem facere, eig. *vernederen*.

⁶ principem accipere, *onder vorst verstaan*.

⁷ Ludovicus. Bedoeld wordt de opvolger van Karel VII. Hij kreeg twist met zijn vader en week uit. Na zes jaar keerde hij in 1462 terug en stierf in 1483.

magni principes, apud eum magna cum voluptate vescebatur rapis. Mox ubi Ludovicus restitutus iam rerum potiretur apud Gallos, submonuit Cononem uxor, ut regem veteris hospitii commonefaceret; adiret illum, et rapas aliquot insignes illi dono adferret. Tergiversatus est Conon se lusurum operam; principes enim non meminisse talium officiorum. Sed vicit uxor.¹ Deligit Conon rapas aliquot insignes; accingitur itineri. Verum ipse per viam captus illecebra cibi, paullatim devoravit omnes, una dumtaxat excepta insigniter magna. Ubi Conon prorsepsisset¹ in aulam, qua rex erat iturus, statim agnitus est a rege, et accersitus. Ille magna cum alacritate detulit munus; rex maiore cum alacritate accepit, mandans cuidam e proximis, ut diligenter reponeretur inter ea, quae haberet carissima. Cononem iubet secum prandere: a prandio egit Cononi gratias; et cupienti repetere rus suum iussit pro rapa numerari mille coronatos aureos. Huius rei fama cum, ut fit, per omne regis famulitium² esset pervagata, quidam ex aulicis dono dedit regi equum non inelegantem. Rex intelligens illum, provocatum benignitate quam praestiterat Cononi, captare praedam, vultu maiorem in modum alacri accepit munus, et convocatis primoribus consultare coepit, quo munere pensaret equum tam bellum tamque pretiosum. Interim, qui donarat equum, spes opimas concipiebat, sic cogitans: „Si sic pensavit rapam donatam a rustico, quanto munificentius pensaturus est equum talem oblatum ab aulico?“ Cum regi veluti de re magna consultantem alius aliud responderet, diuque vana spectatus esset captator, tandem rex: „Venit,“ inquit, „in mentem, quod illi donem;“ et accersito ex proceribus quopiam, dixit in aurem, ut adferat id quod reperiret in cubiculo (simulque locum designat) serico diligenter obvolutum. Adfertur rapa; eam, ut erat obvoluta, rex sua manu donat aulico, addens sibi videri bene pensatum equum cimelio³, quod sibi constitisset mille coronatis. Digressus aulicus dum tollit linteum, pro thesauro reperit, non carbones⁴, quod aiunt, sed rapam iam subaridam⁵.

¹ prorsepsisset = prodiisset.

² famulitium; abstract voor concreet = famuli.

³ cimelium (κειμήλιον), *kleinood*.

⁴ carbones; vergel. in het Grieksch ἄνθρακας ὁ θησαυρὸς πέφηνεν.

⁵ subaridus, *verschrompeld*.

Ita captator ille captus risui fuit omnibus. **As.** Iam si permittis, rex, ut plebeius loquar regalia, referam quod ex tua fabula venit in mentem de eodem Ludovico. Nam ut ansa ansam ¹, ita fabula trahit fabulam. Quidam famulus, cum vidisset pediculus repentinus in veste regia, flexis genibus, ac sublata manu, significat se nescio quid officii praestare velle. Ludovico praebente se sustulit pediculus et clam abiecit. Rogante rege quid esset, puduit fateri. Cum instaret rex, fassus est fuisse pediculus. „Laetum,” inquit, „omen est; declarat enim me esse hominem, quod hoc genus vermiculorum peculiariter infestet hominem, praesertim in adolescentia.” Iussitque pro officio numerari coronatos ² quadraginta. Post dies aliquam multos alter quidam, qui viderat illi feliciter cessisse tam humile officium, nec animadvertens plurimum interesse, ex animo facias aliquid an arte, simili gestu aggressus est regem, ac rursus illo se praebente simulabat se tollere quiddam e veste regia, quod mox abiceret. Cum urgeret rex tergiversantem, ut diceret quid esset, mire simulato pudore, tandem respondit esse pulicem. Rex intellecto fuco, „Quid,” inquit, „an tu me facies canem ³?” Iussit tolli hominem ac pro captatis quadraginta coronatis infligi quadraginta plagas. **Phi.** Non tutum est, ut audio, cum regibus facetiis ludere. Quemadmodum enim leones se nonnunquam placide praebent fricanti, iidem, ubi libitum est, leones sunt, et iacet collusor, itidem favent principes. Sed adferam tuae fabulae fabulam non dissimilem, ne recedamus interim a Ludovico, cui pro delectamento erat corvos hiantes ⁴ fallere. Dono acceperat alicunde decem milia coronatorum. Quoties autem principibus obtigit nova pecunia, venantur omnes officarii ⁵ et captant aliquam praedae partem; id non fugiebat Ludovicum. Cum igitur ea pecunia exprompta esset in mensa, quo magis irritaret spem omnium, sic locutus

¹ ansa ansam trahit. Ansa eig. *handvat*. Hier zou men kunnen vertalen: *de eene schakel sleept den anderen schakel mee*.

² coronatus, gouden munt der hertogen van Bourgondië en der graven van Vlaanderen.

³ facies canem; honden nl. worden veel door pulices geplaagd.

⁴ corvos hiantes. Bekend is uit Horatius: corvum hiantem deludere.

⁵ officarii, *ambtenaren*.

est circumstantibus : „Quid ? an non videor vobis rex opulentus ? Ubi collocabimus tantam pecuniae vim ? Donaticia¹ est, donari vicissim convenit. Ubi nunc sunt amici, quibus pro suis in me officiis debet ? Adsint nunc priusquam effluat hic thesaurus.” Ad hanc vocem accurrere permulti ; nemo non sibi sperabat aliquid. Rex cum vidisset aliquem maxime inhiantem et iam oculis devorantem pecuniam, ad eum conversus, „Amice”, inquit, „quid tu narras ?” Ille commemorabat se diu aluisse falcones regios summa fide nec sine gravibus impendiis ; alius aliud adferebat ; suum quisque officium verbis quantum poterat exaggerabat, idque non sine mendaciis. Rex omnes benigne audiebat et singulorum orationem comprobabat. Haec consultatio dilata est in longum tempus, quo diutius spe metuque torqueret omnes. Adstabat inter hos primus² Cancellarius³ ; nam et hunc iusserat acciri. Is ceteris prudentior non praedicabat officia sua, sed agebat spectatorem⁴ fabulae. Ad hunc tandem conversus rex, „Quid,” inquit, „narrat meus Cancellarius ? Solus ille nihil petit ; nec praedicat officia sua.” „Ego,” inquit Cancellarius, „plus accepi a benignitate regia, quam promeruerim ; nec ulla de re magis sollicitus sum, quam ut regiae in me munificentiae respondeam ; tantum abest ut velim flagitare plura.” Tum rex : „Unus igitur,” inquit, „omnium non eges pecunia ?” „Ne egerem,” inquit alter, „iam tua praestitit benignitas.” Ibi rex versus ad alios : „Nae ego sum,” inquit, „regum omnium magnificentissimus, qui tam opulentum habeam Cancellarium.” Hic magis accensa spes est omnibus futurum, ut pecunia ceteris distribueretur, quandoquidem ille nihil ambiebat. Ad hunc modum ubi satis diu lusisset rex, coëgit Cancellarium, ut totam eam summam domum auferret. Moxque versus ad ceteros iam moestos, „Vobis,” inquit, „erit alia expectanda occasio.” **PHILO.** Fortasse frigidius videbitur quod narraturus sum ; proinde deprecor

¹ donaticius. Beter Latijn ware geweest : donatica ; vergel. coronae donaticae, kransen die als belooning gegeven worden.

² primus, *vooraan*.

³ Cancellarius, *Kanselier*, eig. de persoon, die van de cancelli (estrade, plat dak) litteras principibus missas habent exponere.

⁴ agere spectatorem, *zich gedragen als toeschouwer*.

doli mali suspicionem furtive, ne videar de industria ambiisse immunitatem ¹. Adit eundem Ludovicum quidam, petens ut munus, quod forte vacabat in eo pago in quo habitabat, iuberet in ipsum transferri. Rex audita petitione expedite respondit : „Nihil efficies,” videlicet amputans omnem spem impetrandi quod petebatur. Petitor item mox actis regi gratiis discessit. Rex ex ipsa fronte colligens hominem esse non omnino sinistri ingenii suspicansque illum non intellexisse, quid respondisset, iubet eum revocari. Redit. Tum rex, „Intellexeras,” inquit, „quid tibi responderim ?” „Intellexi.” „Quid igitur dixi ?” „Me nihil effecturum.” „Cur igitur agebas gratias ?” „Quoniam,” inquit, „est domi quod agam; proinde magno meo incommodo persecuturus eram hic spem ancipitem; nunc beneficium interpretor, cito negasse ² beneficium, meque lucratum quidquid eram perditurus, si vana spe lactatus fuisset.” Ex eo responso rex coniectans hominem minime segnem, ubi pauca percontatus esset, „Habebis,” inquit, „quod petis, quo mihi bis gratias agas;” simulque versus ad officarios : „Expediantur.” inquit, „huic sine mora diplomata ³, ne hic diu suo damno haereat.” **Eug.** Non deest quod referam de Ludovico, sed malo de nostro Maximiliano. Qui ut nequaquam solitus est defodere pecuniam, ita clementissimus erat in eos, qui decoxerant, modo nobilitatis titulo commendarentur. Ex hoc hominum genere cum cuidam iuveni vellet opitulari, mandavit illi legationem, ut a civitate quadam, titulo nescio ⁴ quo, peteret centum milia florenorum. Talis autem erat titulus, ut si quid impetratum esset dexteritate legati, pro lucro duei posset. Legatus extorsit millia quinquaginta; Caesari reddidit triginta. Caesar laetus insperata praeda, dimisit hominem, praeterea nihil inquirens. Interea quaestores et rationales ⁵ olfecerant plus acceptum fuisse quam exhibitum. Interpellant Caesarem

¹ immunitas, vrijstelling van betaling van den wijn. Zie het begin, waar over de tafelwetten wordt gesproken.

² negasse, nl. te

³ diploma (δίπλωμα bij διπλόω, duplicare), een *gevouwen brief*, officieel stuk.

⁴ titulo nescio quo, *ik weet niet uit welken hoofde*.

⁵ rationales = qui principi sunt a ratione, dus : procuratores, *rentmeesters*.

ut accerseret hominem. Accitus est; venit ilico. Tum Maximilianus: „Audio”, inquit, „te accepisse millia quinquaginta.” Fassus est. „Non exhibuisti nisi triginta millia.” Fassus est et hoc. „Reddenda est,” inquit, „ratio.” Promisit se facturum ac discessit. Rursum cum nihil esset actum, interpellantibus officiariis revocatus est. Tum Caesar, „Nuper,” inquit, „iussus es reddere rationem.” „Memini,” inquit ille, „et in hoc sum ¹.” Caesar suspicans illi rationem nondum satis esse subductam, passus est illum sic abire. Cum sic eluderet, officarii vehementer instabant clamitantes non esse ferendum, ut ille tam palam illuderet Caesari. Persuaserunt, ut accersitus iuberetur inibi praesentibus ipsis exhibere rationem. Annuuit Caesar. Accitus venit ilico nihil tergiversatus. Tum Caesar, „Nonne,” inquit, „pollicitus es rationem?” „Pollicitus,” respondit ille. „Iam,” inquit, „opus est; en adsunt qui excipient ²; nec est diutius tergiversandi locus.” Assidebant officarii paratis ad id codicillis. Ibi iuvenis sat dextre, „Non detrecto,” inquit, „rationem, invictissime Caesar; verum huiusmodi rationum non sum admodum peritus, ut qui nunquam reddiderim; isti qui assident, talium rationum sunt peritissimi; si vel semel videro, quemadmodum illi tractent huiusmodi rationes, ego facile imitabor. Rogo iubeas illos vel exemplum edere; videbunt me docilem.” Caesar sensit dictum hominis, quod non intelligebant hi, in quos dicebatur, ac subridens, „Verum,” inquit, „narras, et aequum postulas.” Ita iuvenem dimisit. Subindicabat ³ enim sic illos Caesari solere reddere rationem, quemadmodum ipse reddiderat; nimirum, ut bona pecuniae portio penes ipsos remaneret. **LE.** Nunc tempus est, ut ab equis ⁴, quod aiunt, ad asinos ⁴ descendat fabula; a regibus ad Antonium civem Lovaniensem ⁵, qui Philippo cognomento Bono fuit in deliciis. Huius viri feruntur multa vel iucunde dicta vel iocose facta, sed pleraque scordidiora. Nam plerosque lusus suos

¹ in hoc sum, *ik ben er mee bezig*.

² excipient, nl. rationem.

³ subindicare, *heimelijk te verstaan geven*.

⁴ ab equis ad asinos, ἀφ' ἵππων ἐπ' ὄνον. Met dit proverbium geeft men te kennen, dat men tot het minder ernstige overgaat.

⁵ Lovaniensis. Lovanium, *Leuven*.

condire solitus est unguento quodam, quod non admodum eleganter sonat, sed peius olet. Deligam unum ex mundicribus. Invitarat unum atque alterum bellum homunculum¹ forte obvios in via. Cum redisset domum, reperit culinam frigidam, nec erat nummus in oculis, quod illi nequaquam erat insolens. Hic opus erat celeri consilio. Subduxit se tacitus, et ingressus culinam feneratoris, quicum illi erat familiaritas, quod frequenter ageret cum illo, digressa famula, subduxit unam ex ollis aëneis una cum carnibus iam coctis ac veste tectam deferebat domum; dat coquae, iubet protinus effundi carnes et ius in aliam ollam fictilem, simulque feneratoris ollam defricari, donec niteret. Eo facto mittit puerum ad feneratorem qui deposito pignore² drachmas duas a feneratore sumat mutuo, sed accipiat chirographum³, quod testaretur talem ollam missam ad ipsum. Fenerator non agnoscens ollam, utpote defricatam ac nitentem, recipit pignus, dat chirographum et numerat pecuniam; ea pecunia puer emit vinum. Ita prospectum est convivio. Tandem cum appararetur prandium feneratori, desiderata est olla. Hic iurgium adversus coquam. Ea cum gravaretur⁴, constanter affirmavit neminem eo die fuisse in culina praeter Antonium. Improbum videbatur hoc suspicari de tali viro. Tandem itum est ad illum; exploratum, an apud illum esset olla; ne musca quidem⁵ olla reperta. Quid multis? Serio flagitata est ab illo olla, quod solus ingressus esset culinam, quo tempore desiderata est. Ille fassus est sumpsisse commodato⁶ ollam quandam, sed quam remississet illi, unde sumpserat. Id cum illi pernegarent, et incaluisset contentio, Antonius adhibitis aliquot testibus, „Videte,” inquit, „quam periculosum est cum horum temporum hominibus agere sine chirographo; intenderetur mihi propemodum actio furti,

¹ bellum homunculum, spottend = bonum comptatorem.

² pignore. Het pignus is de olla

³ chirographum (χειρόγραφον), eigenhandig geschreven *ontvangbewijs*.

⁴ gravaretur = obiurgaretur, infestaretur.

⁵ ne musca quidem olla, *geen zweem van een pot*; vergel. Plautus: Quis tu mulieres mihi narras, ubi musca nulla femina in aedibus est.

⁶ sumere commodato, *ter leen vragen*. Dit is geen klassiek Latijn, evenmin als commodato dare, *leenen*.

ni manum¹ haberem feneratoris." Et protulit syngropham². Intellectus est dolus; fabula magno cum risu per totam regionem dissipata est, ollam oppigneratam ipsi cuius erat. Huiusmodi dolis libentius favent homines, si commissi sunt in personas odiosas, praesertim eos qui solent aliis imponere. **Eut.** Diximus omnes, nunc superest ut pronuntiet iudex. **Ge.** Id faciam, sed non prius, quam suum quisque cyathum ebiberit. En auspicor; sed lusus in fabula³. **Po.** Haud laevum⁴ omen adfert Levinus Panagathus⁵. **Lev.** Quid actum est inter tam lepidos congerrones? **Po.** Quid aliud? Certatum est fabulis, donec lusus intervenires. **Lev.** Huc igitur adsum, ut perficiam fabulam; volo vos omnes cras apud me prandere prandium theologicum. **Ge.** Scythicum⁶ promittis convivium. **Lev.** Αὐτὸ δείξει⁷. Nisi fatebimini hoc fuisse vobis fabuloso convivio iucundius, non recuso dare poenas in cena. Nihil iucundius, quam cum serio tractantur nugae.

OPULENTIA SORDIDA

IACOBUS, GILBERTUS.

Ia. Unde nobis tam exsuccus, quasi cum cicadis⁸ interea rore sis pastus? mihi nihil aliud quam syphar⁹ hominis esse videris. **Gi.** Apud inferos umbrae malva et porro saturantur; at ego decem vixi menses, ubi ne id quidem contigit. **Ia.** Ubi-

¹ manum = chirographum.

² syngropha (συγγροφή), contract.

³ lusus in fabula. Gewoonlijk zegt men dit, als een persoon, waarover men juist spreekt, binnenkomt. Hier geeft het alleen aan, dat er plotseling doodsche stilte heerscht door het verschijnen van een persoon.

⁴ laevum omen. Als het voorteken van links komt, wijst dit gewoonlijk op geluk. Toch wordt de uitdrukking ook gebruikt in ongunstigen zin, zooals hier bij Erasmus.

⁵ Levinus Panagathus (πανάγαθος), *Lieven de Algoede*.

⁶ Scythicum = triste, severum.

⁷ Αὐτὸ δείξει, res ipsa demonstrabit.

⁸ rore pastus. Plinius N. H. 11. 94 schrijft: Excitatae (nl. cicadae) cum subvolant, umorem reddunt, quod solum argumentum est rore eas ali.

⁹ syphar (σῦφαρ), eig. de rimpelige huid van vervellende slangen en cicaden. Het wordt ook gezegd van oude mensen.

nam ? te quaeso ; num abreptus in navem galeatam ¹ ? **GI.** Nequaquam, sed Synodii ². **IA.** In urbe tam opulenta bulimia ³ periclitatus es ? **GI.** Maxime. **IA.** Quid in causa ? An deerat pecunia ? **GI.** Nec pecunia, nec amici. **IA.** Quid igitur erat mali ? **GI.** Mihi res erat cum hospite Antronio ⁴. **IA.** Cum illo opulento ? **GI.** Sed sordidissimo. **IA.** Monstri simile narras. **GI.** Minime ; sed sic fiunt divites qui e summa emergunt inopia. **IA.** Quid ita libuit tot menses apud talem hospitem commorari ? **GI.** Erat quod alligaret : et sic tunc erat animus. **IA.** Sed dic, obsecro, quo tandem vivit ille apparatu ? **GI.** Dicam, quandoquidem actorum laborum solet esse iucunda commemoratio. **IA.** Mihi certe futura est. **GI.** Illud οὐρανόθεν ⁵ accessit incommodi, cum illic agerem ; totos tres menses spirabat Boreas, nisi quod illic nescio quo pacto nunquam perseverat ultra diem octavum. **IA.** Quomodo igitur spirabat totos tres menses ? **GI.** Sub eum diem velut ex constituto mutabat stationem, sed post horas octo migrabat in locum priorem. **IA.** Ibi tenui corpusculo opus erat foco luculento. **GI.** Satis erat ignis, si suppetisset lignorum copia. Verum ne quid hic faceret impendii noster Antronius, ex rusculis insularibus evelebat arborum radices ab aliis neglectas, idque fere noctu. Ex his nondum bene siccis struebatur ignis non absque fumo, sed sine flamma ; non qui calefaceret, sed qui praestaret, ne verè dici posset ibi nullum esse ignem. Unicus autem ignis durabat totum diem ; adeo temperatum erat incendium. **IA.** Illic hibernare durum erat. **GI.** Immo multo durius aestivare. **IA.** Qui sic ? **GI.** Quoniam ea domus tantum habebat pulicem, ut nec inter-

¹ navis galeata. Erasmus bedoelt een galei. In het middeleeuwsch Latijn komt galēa voor (later Grieksch γαλαία en γαλέα) = genus navigii velocissimi.

² Synodii. Erasmus verzint een naam : Synodium. Misschien wordt Venetië bedoeld, als, gelijk men meent, Gilbertus Erasmus zelf is en de maaltijd gehouden wordt bij den Venetiaanschen drukker Aldus, bij wien Erasmus in 1508 vertoefde tijdens het drukken van de *Adagia*. Antronius is Aldus' schoonvader, Orthrogonus is Aldus zelf.

³ bulimia (βουλιμία), geeuwhonger.

⁴ Antronius. Antron was een stad in Thessalië. Spreekwoordelijk zeide men : ὄνος Ἀντρονίος, asinus Antronius. De verklaring van dit proverbium staat niet vast.

⁵ οὐρανόθεν, de caelo.

diu quietum esse, nec noctu somnum capere liceret. **IA.** Divitias miseras ! **GI.** Praesertim in hoc pecoris ¹ genere. **IA.** Oportet illic ignavas esse feminas. **GI.** Latitant, nec inter viros versantur. Ita fit ut illic et feminae nihil aliud sint quam feminae, et viris desint ea ministeria quae solent ab eo sexu suppeditari. **IA.** Sed Antronium interim non pigebat tractationis ? **GI.** Illi in huiusmodi sordibus educato praeter lucrum nihil erat dulce. Ubivis potius habitabat quam domi ; nulla in re non negotiabatur. Scis autem eam urbem esse prae ceteris Mercurialem ². Pictor ille nobilis ³ deplorandum existimavit, si dies abiisset sine linea ; Antronius longe magis deplorabat, si dies praeteriisset absque lucro. Quodsi quando evenisset, domi quaerebat Mercurium. **IA.** Quid faciebat ? **GI.** Habebat in aedibus cisternam ex eius civitatis more ; illic hauriebat aliquot aquae situlas, et infundebat in vasa vinaria. Hic erat certum lucrum. **IA.** Fortasse vinum erat aequo vehementius. **GI.** Immo plus erat quam vappa. Nunquam enim emebat vinum nisi corruptum, quo minoris emeret. Ex eo ne quid periret, subinde faeces annorum decem miscebat, volvens ac revolvens omnia, quo mustum videretur ; neque enim ille passus fuisset ullam faecis micam perire. **IA.** At si qua fides medicis, tale vinum gignit calculos. **GI.** Non errant medici ; nam in ea domo nullus erat annus tam felix, quin unus atque alter periret ; nec ⁴ horrebat ille funestam domum. **IA.** Non ? **GI.** Etiam a mortuis colligebat vectigal. Nec aspernabatur quamvis exiguum lucellum. **IA.** Dicis furtum. **GI.** Lucrum vocant negotiatores. **IA.** Quid interea bibebat Antronius ? **GI.** Idem ferme nectar. **IA.** Non sensit malum ? **GI.** Durus erat, qui vel fenum esse ⁵ posset, et talibus, ut dixi, deliciis fuerat a teneris ⁶ educatus. Hoc lucro nihil existimabat certius. **IA.** Quid ita ? **GI.** Si supputes uxorem, filios, filiam, generum, operas, et famulas, alebat

¹ in hoc pecoris genere, *bij zulke domooren*.

² urbs Mercurialis, *handelsstad*.

³ pictor, nl. Apelles. Plinius N. H. 35, 84 : Apelli fuit perpetua consuetudo nunquam tam occupatum diem agendi, ut non lineam ducendo exerceret artem, quod ab eo in proverbium venit.

⁴ nec = sed non.

⁵ esse = edere.

⁶ a teneris, ook : a tenero, = ex pueris, *van kindsbeen af*.

domi fere corpora triginta tria. Iam quo vinum erat dilutius¹, hoc et parcius bibebatur, et serius exhauriebatur. Hic mihi subducito, in singulos dies addita aquae situla quam non paenitendam summam conficiat in annum. **IA.** O sordes! **GI.** Atqui non minus compendii redibat ex pane. **IA.** Quo pacto? **GI.** Emebat triticum vitiatum, quod alius nolisset emere. Hic praesens statim lucrum, quia minoris emebat. Ceterum vitio medicabatur arte. **IA.** Qua tandem? **GI.** Est argillae genus frumento non dissimile, quo videmus et equos delectari, dum et parietes arrodunt et ex lacunis ea argilla turbidis bibunt libentius. Eius terrae tertiam partem admiscebat. **IA.** Est istud medicari? **GI.** Certe tritici vitium minus sentiebatur; an hoc quoque lucrum putas aspernandum? Adde iam aliud stratagema². Domi panem subigebat; nec id crebrius, etiam aestate, quam bis in mense. **IA.** Istud est lapides apponere, non panes. **GI.** Aut si quid lapide durius. Sed huic quoque malo erat paratum remedium. **IA.** Quodnam? **GI.** Fragmenta panis immersa cyathis vino macerabant. **IA.** Similes habebant³ labra lactucas. Sed ferebant talem tractationem operae? **GI.** Primum narrabo primatum eius familiae apparatus, quo facilius divines, quomodo tractentur operae. **IA.** Audire cupio. **GI.** De ientando⁴ nulla erat illic mentio; prandium fere differebatur in horam a meridie primam. **IA.** Quam ob rem? **GI.** Expectabatur Antronius paterfamilias. Cenabatur interdum ad horam decimam. **IA.** At tu solebas esse inediae impatientior. **GI.** Eoque subinde clamabam ad Antronii generum Orthrogonum (agebamus enim in eodem conclavi): „Heus Orthrogone, non cenatur hodie apud Synodos?“ Commode respondit brevi affuturum Antronium. Cum nihil viderem apparari et latraret stomachus, „Heus,” inquam, „Orthrogone, erit pareundum fame?“ Excu-

¹ dilutius. Celsus ($\pm$ 25 n. Chr.) schrijft voor: vinum dilutius pueris, senibus meracius.

² stratagema (στρατήγημα) = callidum et tempestivum factum.

³ similes — lactucas. Het proverbium wordt aldus overgeleverd; similem habent labra lactucam, met bijvoeging van: asino carduos comedente. De verklaring is: toen een ezel distels vrat, zeide iemand, dat is de rechte salade voor zijn bek; vergel.: wie das Maul, so der Salat.

⁴ ientare. De verdeling is zoo: ientaculum, ontbijt; prandium, middagmaal (om 12 uur); cena, avondeten.

sabat horam ¹ aut aliud simile. Cum non ferrem stomachi latratum, rursus interpellabam occupatum: „Quid futurum est?“ inquam, „eritne moriendum fame?“ Ubi iam Orthrogonus consumpsisset omnem tergiversationem ², abiit ad famulos iussitque adornari mensam. Tandem cum nec rediret Antronius, nec quidquam appareretur, Orthrogonus victus conviciis meis descendebat ad uxorem et socrum ac liberos, clamitans ut apparerent cenam. **IA.** Nunc saltem exspecto cenam. **GI.** Ne propera. Prodigabat tandem famulus claudus, ei praefectus negotio, non admodum dissimilis Vulcano; insternit mensam linteo. Ea prima cenae spes. Tandem post longam vociferationem afferuntur phialae vitreae, cum aqua sane limpida. **IA.** Altera cenae spes. **GI.** Ne propera, inquam. Rursum post atroces clamores affertur phiala illius nectaris faeculenti plena. **IA.** O factum bene ³! **GI.** Sed sine pane. Nihil adhuc periculi; nemo famelicus bibit libens tale vinum. Clamatum est iterum usque ad ravim ⁴. Tum demum apponitur panis ille, quem vix ursus dentibus frangeret. **IA.** Certe iam vitae consultum est. **GI.** Sub multam noctem tandem venit Antronius, hoc fere prooemio inauspicatissimo ⁵, ut diceret, sibi dolere stomachum. **IA.** Quid hic mali auspicii? **GI.** Quia tunc nihil erat quod ederetur; quid enim exspectes, hospite male affecto? **IA.** Dolebat re vera? **GI.** Adeo, ut solus devoraturus fuerit tres capos, si quis dedisset gratis. **IA.** Exspecto convivium. **GI.** Primum ipsi apponebatur patina cum farina fabacea; quod obsonii genus illie vulgo venditur tenuibus. Aiebat se hoc uti remedio adversus omne morbi genus. **IA.** Quot eratis convivae? **GI.** Interdum octo aut novem; inter quos erat Verpius ille doctus, quem arbitror tibi non ignotum, et filius familias natu maior. **IA.** Quid illis apponebatur? **GI.** An non satis est frugi hominibus quod Melchisedec ⁶ obtulit Abrahae quinque regum vic-

¹ excusabat horam, als verontschuldiging voerde hij aan, dat men niet op den tijd gelet had.

² tergiversatio = subterfugium.

³ factum bene = bonum factum; vergel. facete dictum = facetum dictum. Factum en dictum worden als partic. perfect. pass. gevoeld.

⁴ ravis = raucitas, *heeschheid*.

⁵ inauspicatus, *onheilspellend*.

⁶ Melchisedec, vergel. O. T. Genesis XIV, 18.

tori ? **IA.** Nihil igitur obsonii ? **GI.** Erat nonnihil. **IA.** Quodnam ? **GI.** Memini nos fuisse in mensa convivas numero novem, cum in patina non numerarem nisi septem foliola lactucae aceto innatantia, sed absque oleo. **IA.** Solus igitur ille devorabat suas fabas ? **GI.** Vix semiobolo emerat ; nec tamen vetabat, si quis proxime assidens vellet gustare ; sed incivile videbatur languido suum eripere cibum. **IA.** Secabantur folia, quemadmodum de cumino¹ meminit proverbium ? **GI.** Non, sed lactucis a primoribus absumtis, reliqui panem immergebant aceto. **IA.** Quid autem post septem folia ? **GI.** Quid, nisi caseus conviviorum clausula ? **IA.** Hicceine erat apparatus perpetuus ? **GI.** Propemodum, nisi quod interdum, si eo die Mercurium fuisset expertus propitium, erat paulo profusior. **IA.** Quid tum ? **GI.** Iubebat emi tres uvas recentes uno aereo nummulo. Ea res exhilarabat totam familiam. **IA.** Quidni ? **GI.** Id eo duntaxat tempore, quo summa est uvarum ibi vilitas. **IA.** Proin extra autumnum nihil profundebat ? **GI.** Profunde-
bat. Sunt illic naviculatores, qui concharum minutum genus hauriunt, potissimum e latrinis²; hi clamore certo significant, quid habeant venale ; ab his interdum iubebat emi dimidio nummuli, quem illi bagathinum³ appellant. Tum vero dixisses in ea familia esse nuptias ; nam igni erat opus, licet celerrime percoquantur. Atque haec quidem post caseum, loco bellario-
rum. **IA.** Bella me hercule bellaria ! Sed nihil unquam apponebatur carnum aut piscium ? **GI.** Tandem victus meis clamoribus coepit esse splendidior. Quoties autem videri volebat Lucullus, hi ferme erant missus⁴. **IA.** Istud vero lubens audiero. **GI.** Primo loco dabatur iusculum, quod illi, nescio quam ob causam, appellant ministram. **IA.** Lautum opinor. **GI.** His conditum aromatibus : admovetur igni cacabus aqua plenus ; in eam coniciuntur aliquot fragmenta casei bubalini⁵, qui iam

¹ cumino. Het proverbium noemt „cumini sector” een vrek, die zelfs komijnzaad doorsnijdt. Wij spreken van een *gortenteller*.

² latrina, *riool*.

³ bagathinus, kleine Venetiaansche munt in die dagen. Spreekwoordelijk nog later : non aver un bagattino, geen duit bezitten.

⁴ missus IV, *gang* ; *schotel* ; vergel. fr. mets.

⁵ caseus bubalinus. Erasmus zal wel bedoeld hebben : caseus bubulinus, *koeienkaas*. Bubulinus is een minder gebruikelijk woord = bubulus.

olim in saxum induruit ; nam ad defringendum aliquid bona securi opus est. Cum ea fragmenta tepore aquae solvi coeperint, inficiunt eam, ne possit mera dici aqua ; hoc iusculo praeparant stomachum. **IA.** Suibus dignum. **GI.** Dein apponitur paululum carniū de ventre veteris vaccae, sed elixum ante dies quindecim. **IA.** Foetet igitur. **GI.** Maxime ; sed adhibetur remedium. **IA.** Quodnam ? **GI.** Dicam, sed vereor ne imitatus ¹. **IA.** Scilicet. **GI.** Miscent ovum aquae calefactae ; eo iure perfundunt carnem ; ita magis falluntur oculi quam nares ; nam foetor erumpit per omnia. Si dies requirit ² esum piscium, interdum apponuntur auratae ³ tres, nec hae magnae, cum convivae sint septem aut octo. **IA.** Praeterea nihil ? **GI.** Nihil nisi caseus ille saxeus. **IA.** Novum mihi narras Lucullum. Sed qui potuit tam exilis apparatus tot sufficere convivis, praesertim nullo refectis ientaculo ? **GI.** Immo ne sis insciens, ex eius convivii reliquiis alebantur socrus, nurus, filius natu minor, famula, et aliquot parvuli. **IA.** Tu quidem admirationem meam auxisti, non ademisti. **GI.** Istuc tibi vix possum describere, nisi prius ordinem convivii depinxero. **IA.** Pinge igitur. **GI.** Antronius obtinebat primum locum, nisi quod ego illi sedebam dexter, velut extraordinarius ; e regione Antronii : Orthrogonus ; Orthrogono assidebat Verpius, Verpio Strategus natione Graecus ; Antronio sinister assidebat filius natu major. Si quis accessisset conviva, ei locus dabatur pro dignitate. Primum de iure minimum erat vel periculi vel discriminis, nisi quod in procerum discis ⁴ natabant fragmenta bubalini casei. Ceterum ex phialis vini aquaeque ferme quatuor vallum quoddam fiebat, ut nemo posset attingere quod erat appositum, praeter tres, ante quos stabat patina, nisi quis sustinisset esse impudentissimus, et transilire saepta. Nec tamen ea patina diu manebat, sed mox tollebat, ut aliquid superesset familiae. **IA.** Quid igitur edebant reliqui ? **GI.** Suo more delici-

¹ ne imitatus, nl. dicam.

² dies requirit, dus : Vrijdag.

³ aurata. Ons wordt meegedeeld : aurata vel orata ab auri colore dicitur. Hanc Provinciales et Hispani „dorade” vocant ; vergel. fr. daurade of dorade, een soort zeevisch, aan de kusten van de Middellandsche Zee, *goudbrasem*.

⁴ discus, in later Latijn = lanx, *schotel*.

abantur¹. **IA.** Qui? **GI.** Panem illum argillaceum macerabant vino faecis vetustissimae. **IA.** Tale convivium oportuit esse perbreve. **GI.** Frequenter hora proluxius. **IA.** Qui potuit? **GI.** Sublatis, ut dixi, mox, quae non carebant periculo, ponebatur caseus, unde nullum erat periculum ne quisquam ullo cultello escario² quidquam abraderet. Manebat illa praeclara faex, et suus cuiusque panis. Atque inter haec bellaria tuto miscebantur fabulae. Interim prandebat feminarum senatus. **IA.** Quid interim operae? **GI.** Nihil habebant nobiscum communē; suis horis sibi prandebant ac cenabant. Sed hi cibo capiēdo vix semihoram impendebant toto die. **IA.** Verrum apparatus cuiusmodi? **GI.** Istud tuum est divinare. **IA.** At Germanis vix sufficit hora in ientaculum, tantundem in merendam³, sesquihora in prandium, duae horae in cenam; ac nisi affatim expleantur eleganti vino, bonis carnibus ac piscibus, deserunt patronum et fugiunt in bellum⁴. **GI.** Suus cuique genti mos est. Itali minimum impendunt gulae; percuriam malunt quam voluptatem; et sobrii sunt natura quoque, non solum instituto. **IA.** Nunc profecto non miror te nobis redisse tam exilem; sed omnino vivum redisse demiror, praesertim cum antea capis, perdicibus, turturibus et phasianis assuevisses. **GI.** Plane perieram, nisi repertum fuisset remedium. **IA.** Male res agitur, ubi tot remediis est opus. **GI.** Effeceram ut mihi languescenti in singula convivia daretur quarta pars pulli elixi. **IA.** Nunc incipies vivere. **GI.** Non admodum. Emebatur pullus exiguus, ne multum impenderetur, cuiusmodi sex non sufficerent uni boni stomachi Polono in ientaculum. Nec empto dabant cibum, ne quid esset impendii; itaque macie enecti⁵ ac semivivi coquebatur ala aut poples; iecur dabatur Orthrogoni filio infanti. Ius autem semel atque iterum ebibebant mulieres, subinde nova infusa aqua. Itaque

¹ deliciarum, in later Latijn zoowel = delectari, als = epulari. Hier is het gebruikt = epulari, *smullen*.

² cultellus escarius, *tafelmes*; vergel. vasa escaria, *dienschalen*.

³ merenda of merendina, *avondbrood*; vergel. merendare of merendinare = meridie edere.

⁴ fugiunt in bellum, *worden soldaat*.

⁵ macie enecti. Enectus, partic. pass. van enecare = enecatus. Zoo zegt Cicero van Tantalus: siti enectus, *uitgeput*.

poples ad me veniebat pumice siccior¹ et quovis putri ligno insipidior. Ius nihil erat nisi mera aqua. **IA.** Et tamen audio illic avium genus et copiosissimum esse et elegans et vile. **GI.** Est prorsus; sed illis carior est pecunia. **IA.** Satis dedisti poenarum, etiamsi Romanum pontificem occidisses. **GI.** Sed audi reliquum fabulae. Scis esse in quaque hebdomada² quinque dies, quibus vescimur carnibus. **IA.** Nimium. **GI.** Duos itaque pullos dumtaxat emebant. Die Iovis se fingeabant oblitas emere, ne vel totum pullum eo die apponerent, vel aliquid superesset. **IA.** Nae iste Antrionius superat etiam Euclionem³ Plautinum. Sed piscariis diebus quo remedio consulebas vitae? **GI.** Amico cuidam dederam negotium, ut mihi meo aere in singulos dies emeret ova tria, duo in prandium, unum in cenam. Sed hic quoque feminae pro recentibus care emptis supponebant semiputria, ut mecum praeclare crederem actum, si ex tribus unum esset quod edi posset. Tandem et utrem vini purioris mea pecunia emeram; ceterum mulieres effracta sera intra paucos dies exsorbuerunt, non admodum irato Antrionio. **IA.** Itane nullus erat illic, quem tui miseresceret? **GI.** Miseresceret? immo videbar illis gluto⁴ quispiam et helluo, qui tantum ciborum unus devorarem. Itaque subinde me admonebat Orthrogonus, haberem eius regionis rationem, meaeque consulerem incolumitati; et aliquot nostrates commemorabat, quibus illic edacitas conciliasset aut mortem aut morbum gravissimum. Cum is me videret deliciis quibusdam, quas illic ex nucleis⁵ pineis, aut peponum, melonumque venditant pharmacopolae⁶, fulcire corpusculum, et assiduis laboribus et inedia et iam etiam morbo fractum, subornat medicum mihi amicum et familiarem, ut persuadeat victus moderationem. Egit hoc

¹ pumice siccior; vergel. Plautus Pseud. 75 pumiceos oculos habeo, ik kan niet weenen.

² hebdomada. In het later Latijn vindt men naast hebdomas ook hebdomada (1ste declin.).

³ Euclio. De senex avarus uit de Aulularia van Plautus.

⁴ gluto = glutosus, qui est deditus gulae vitio, *veelvraat*.

⁵ nucleis pineis. Nucleus wordt ook gezegd van het eetbare gedeelte in noten, amandelen enz. Hier is sprake van den nucleus der pijnappels, pompoenen en meloenen.

⁶ pharmacopola (φαρμακοπώλης). *apotheker*.

mecum diligenter. Moxque sensi subornatum, nec respondi tamen. Cum idem accuratius mecum ageret, nec admonendi faceret finem, „Dic,” inquam, „mihi, vir egregie, serio istaec loqueris, an ioco?” „Serio,” inquit. „Quid igitur suades ut faciam?” „A cenis in totum abstinere; et vino adde, ut minimum, aquae dimidium.” Risi praeclarum consilium. „Si me cupis extinctum: huic corpusculo et raro et exili et spiritibus subtilissimis vel semel a cena abstinere mors esset; id toties ipsa re compertum habeo, ut non libeat iterum experiri. Quid autem futurum censes, si sic pransus a cena temperem? Et tali vino iubes addi aquam? quasi non praestaret puram aquam bibere, quam faeculentam. Nec dubito, quin haec te loqui iusserit Orthrogonus.” Subrisit medicus, ac mitigavit consilium. „Non haec loquor,” inquit, „Gilberte doctissime, quod in totum ¹ arceam te a cenis; licebit gustare ovum, et semel bibere; sic enim ipse vivo. In cenam coquitur ovum; inde capio vitelli dimidium, reliquum do filio; mox hausto semicyatho vini studeo in multam noctem.” **IA.** Num istaec vera praedicabat medicus? **GI.** Verissima. Nam ipse forte per viam ambulans redibam a sacro, et comes admonuerat illic habitare medicum; libuit videre regnum illius. Erat autem dies dominicus ². Pulsavi fores, apertae sunt: ascendi; offendo medicum cum filio et eodem famulo prandentem. Apparatus erat duo ova, praeterea nihil. **IA.** Oportuit esse exsangues homines. **GI.** Immo ambo erant pulchre habito corpore, colore vivido ac rubido, oculis laetis. **IA.** Vix credibile est. **GI.** At ego compertissima narro. Nec ille solus ad istum vivit modum, sed complures alii, et imaginibus ³ clari et re lauta ⁴. Polyphagia et polyposia ⁵, crede mihi, consuetudinis res est, non naturae. Si quis paulatim assuescat, tandem eo proficiet, ut idem faciat quod Milo ⁶, qui bovem eodem die totum absumpsit. **IA.** Deum

¹ in totum, evenals ex toto en totaliter, — *geheel*, is geen klassiek Latijn.

² dies dominicus, woordelijke vertaling van ἡ κυριακὴ ἡμέρα, *Zondag*; vergel. oratio dominica, het „Onze Vader”.

³ imagines, wassen maskers der voorvaderen, dus = *stamboom*.

⁴ re lauta; vergel. bij Terentius: in re lauta esse = dives esse.

⁵ Polyphagia (πολυφαγία), edacitas; polyposia (πολυποσία), bibacitas.

⁶ Milo. Deze atleet zou eerst een vierjarigen stier op zijn schouders

immortalem, si tam parvo victu licet tueri valetudinem, quantum impendiorum perit Germanis, Anglis, Danis et Polonis ? **GI.** Plurimum haud dubie, et quidem non sine gravi cum valetudinis tum ingenii detrimento. **IA.** Sed quid obstabat, quominus tibi sufficeret ille victus ? **GI.** Quia diversis assueveram ; et serum iam erat mutare consuetudinem ; quamquam me non tam offendeat ciborum exiguitas, quam corruptio. Duo ova poterant sufficere, si fuissent recens nata ; vini cyathus erat satis, nisi pro vino daretur faex vapida¹ ; dimidium panis aluisset, nisi pro pane daretur argilla. **IA.** Adeone sordidum esse Antronium in tantis opibus ? **GI.** Arbitror census illius non fuisse infra octoginta ducatorum milia. Nec ullus erat annus, quo non accederet lucrum mille ducatorum, ut dicam parcissime. **IA.** Sed iuvenes illi quibus haec parabantur, num eadem utebantur parsimonia ? **GI.** Utebantur, sed domi dumtaxat ; foris liguriebant, ludebant aleam ; cumque pater in gratiam honestissimorum convivarum gravaretur teruncium impendere, iuvenes interdum una nocte sexaginta ducatos perdebant alea. **IA.** Sic perire solent quae sordibus corraduntur. Verum e tantis periculis incolumis, quo nunc te confers ? **GI.** Ad vetustissimum Gallorum contubernium, sarturus quod illic dispendii factum est.

DILUCULUM

NEPHALIUS², PHILYPNUS³.

NE. Hodie te conventum volebam, Philypne, sed negabaris esse domi. **PH.** Non omnino mentiti sunt : tibi quidem non eram, sed mihi tum eram maxime. **NE.** Quid istud aenigmatis

het stadion te Olympia rondgedragen hebben en daarna, zooals Atheneus vertelt, op één dag een stier hebben opgegeten.

¹ faex vapida. Vapidus wordt gezegd van wijn, die verslagen is.

² Nephalius (νηφάλιος), ieiunus, *nuchter*.

³ Philypnus (φίλυπνος), *gesteld op slaap*.

est ? **PH.** Nosti illud vetus proverbium : *Non omnibus*¹ *dormio*. Nec te fugit ille Nasicae iocus², cui cum, Ennium familiarem invisere volenti, ancilla iussu heri negasset esse domi, sensit Nasica, et discessit. Ceterum ubi vicissim Ennius Nasicae domum ingressus rogaret puerum, num esset intus, Nasica de conclavi clamavit, „Non,” inquit, „sum domi.” Cumque Ennius agnita voce dixisset : „Impudens, non te loquentem agnosco ?” „Immo tu,” inquit Nasica, „impudentior, qui mihi ipsi fidem non habeas, cum ego crediderim ancillae tuae.” **NE.** Eras fortassis occupator. **PH.** Immo suaviter otiosus. **NE.** Rursum aenigmate torques. **PH.** Dicam igitur explanate, nec aliud dicam ficum quam ficum. **NE.** Dic. **PH.** Altum dormiebam. **NE.** Quid ais ? Atqui iam praeterierat octava, cum sol hoc mense surgat ante quartam. **PH.** Per me quidem soli liberum est vel media nocte surgere, modo mihi liceat ad satietatem usque dormire. **NE.** Verum istud utrum casu accidit, an consuetudo est ? **PH.** Consuetudo prorsus. **NE.** Atqui rei non bonae consuetudo pessima est. **PH.** Immo nullus est somnus suavior, quam post exortum solem. **NE.** Qua tandem hora soles lectum relinquere ? **PH.** Inter quartam et nonam. **NE.** Satis amplum spatium : vix tot horis³ comuntur reginae. Sed unde venisti in istam consuetudinem ? **PH.** Quia solemus convivere, lusus et iocos in multam proferre noctem ; id dispendii matutino somno pensamus. **NE.** Vix unquam vidi hominem te perditius prodigum. **PH.** Mihi parsimonia videtur magis, quam profusio. Interim nec candelas absumo nec vestes detero. **NE.** Praepostera sane parsimonia servare vitrum ut perdas

¹ Non omnibus dormio. Schrevelius teekent hierbij aan : „non omnibus dormire dicuntur, qui non omnibus inserviunt. Hinc natum adagium. Cum Galba quispiam convivio Maecenatem accepisset sentiretque iam e nutibus hominem inflammatum in uxorem suam, sensim dimisit caput, perhi de quasi dormiret. At cum interea famulus quispiam ad mensam accedens, vinum clam tolleret, ibi iam vigil et oculatus : „Infelix”, inquit, „an nesciebas me soli Maecenati dormire?” Plutarchus doet ons dit verhaal.

² Nasicae iocus. Het verhaal is ontleend aan Cicero de Oratore.

³ vix tot horis comuntur reginae, *koninginnen hebben ternauwernood zoo veel uur noodig om* —. Zeker een toespeling op de woorden van Terentius, Heaut. 240 : dum moliuntur (nl. mulieres), dum comuntur (of comantur), annus est.

gemmas. Aliter capuit ille philosophus ¹, qui rogatus quid esset pretiosissimum, respondit: „Tempus.” Porro cum constet diluculum esse tertius diei partem optimam, tu quod in re pretiosissima pretiosissimum est, gaudes perdere. **PH.** An hoc perit, quod datur corpusculo? **NE.** Immo detrahitur corpusculo, quod tum suavissime afficitur, maximeque vegetatur ², cum tempestivo moderatoque somno reficitur, et matutina virgilia corroboratur. **PH.** Sed dulce est dormire. **NE.** Quid esse potest dulce nihil sentienti? **PH.** Hoc ipsum dulce est, nihil sentire molestiae. **NE.** Atqui isto nomine ³ feliciores sunt qui dormiunt in sepulcris. Nam dormienti nonnunquam insomnia molesta sunt. **PH.** Aiunt eo somno maxime saginari corpus. **NE.** Istagilirium ⁴ sagina est, non hominum. Recte saginantur animalia quae parantur epulis; homini quorsum attinet accersere obesitatem, nisi ut graviore sarcina onustus incedat? Dic mihi, si famulum haberes, utrum obesum mallet, an vegetum et ad omnia munia habilem? **PH.** Atqui non sum famulus. **NE.** Mihi sat est, quod ministrum officiis aptum mallet, quam bene saginatum. **PH.** Plane mallet. **NE.** At Plato dixit animum hominis hominem esse, corpus nihil aliud esse quam domicilium aut instrumentum. Tu certe fateberis, opinor, animum esse principalem hominis portionem, corpus animi ministrum. **PH.** Esto, si vis. **NE.** Cum tibi nolles ministrum abdomine tardum, sed agilem mallet et alacrem, cur animo paras ministrum ignavum et obesum? **PH.** Vincor veris. **NE.** Iam aliud dispendium accipe; ut animus longe praestat corpori, ita fateris opes animi longe praecellere bona corporis. **PH.** Probabile dicis. **NE.** Sed inter animi bona primas ⁵ tenet sapientia. **PH.** Fateor. **NE.** Ad hanc parandam nulla diei pars utilior quam diluculum,

¹ ille philosophus. In zijn uitgave schrijft Schrevelius op gezag van Justus Lipsius, dat Democritus bedoeld wordt; in zijn vertaling noemt hij Theophrastus.

² vegetare = excitare, accendere, vegetum reddere. In de beteekenis van: vivere, vigere is het geen goed Latijn.

³ isto nomine, *ten dien aanzien*.

⁴ glis; vergel. Martialis XIII 59:

Tota mihi dormitur hiems et pinguior illo

Tempore sum, quo me nil nisi somnus alit.

⁵ primas, nl. partes, *de eerste plaats*.

cum sol novus exoriens vigorem et alacritatem adfert rebus omnibus, discutitque nebulas e ventriculo exhalari consuetas, quae mentis domicilium solent obnubilare. **PH.** Non repugno. **NE.** Nunc mihi supputa, quantum eruditionis tibi parare possis quattuor illis horis, quas somno intempestivo perdis. **PH.** Profecto multum. **NE.** Expertus sum in studiis plus effici una hora matutina, quam tribus pomeridianis, idque nullo corporis detrimento. **PH.** Audivi. **NE.** Deinde illud reputa, si singulorum dierum iacturam in summam¹ conferas, quantus sit futurus cumulus. **PH.** Ingens profecto. **NE.** Qui gemmas et aurum temere profundit, prodigus habetur, et tutorem accipit; haec bona tanto pretiosiora qui perdit, nonne multo turpius prodigus est? **PH.** Sic apparet, si rem recta ratione perpendamus. **NE.** Iam illud expende quod scripsit Plato, nihil esse pulchrius, nihil amabilius sapientia; quae si corporeis oculis cerni posset, incredibiles sui amores excitaret. **PH.** Atqui illa cerni non potest. **NE.** Fateor, corporeis oculis. Verum cernitur oculis animi, quae pars est hominis potior. Et ubi amor est incredibilis, ibi summa voluptas adsit oportet, quoties animus cum tali amica congregitur. **PH.** Verisimile narras. **NE.** I nunc, et somnum, mortis imaginem, cum hac voluptate commuta, si videtur. **PH.** Verum interim pereunt nocturni lusus. **NE.** Bene pereunt quae peiora melioribus, inhonesta praeclaris, vilissima pretiosissimis permutantur. Bene perdit plumbum, qui illud vertit in aurum. Noctem natura somno tribuit; sol exoriens cum omne animantium genus, tum praecipue hominem ad vitae munia revocat. „Qui dormiunt,” inquit Paulus², „nocte dormiunt, et qui ebrii sunt, nocte ebrii sunt.” Proinde quid turpius, quam cum omnia animantia cum sole expergiscantur, quaedam etiam illum nondum apparentem, sed adventantem cantu salutent, cum elephante solem³ orientem adoret, ho-

¹ in summam conferre, *opstapelen*.

² inquit Paulus, nl. I ad Thessalonicenses 5, 7. Vooraf gaat in de Vulgaat: Igitur non dormiamus sicut ceteri, sed vigilemus et sobrii simus.

³ elephante. Plinius N. H. VIII 1 spreekt over de: religio siderum solisque ac lunae veneratio der olifanten en voegt er aan toe: Auctores sunt in Mauretaniae saltibus ad quendam annem nitescente luna nova greges eorum descendere ibique se purificantes solemniter aqua circumspergi atque ita salutato sidere in silvas reverti.

minem diu post solis exortum stertere? Quoties aureus ille splendor illustrat cubiculum tuum, nonne videtur exprobrare dormienti: „Stulte, quid optimam vitae tuae partem gaudes perdere? Non in hoc luceo, ut abditum dormiatis, sed ut rebus honestissimis invigiletis. Nemo lucernam accendit ut dormiat, sed ut aliquid operis agat: et ad hanc lucernam omnium pulcherrimam nihil aliud quam stertis?” **PH.** Belle declamas. **NE.** Non belle, sed vere. Age, non dubito quin frequenter audieris illud Hesiodeum: Sera in fundo ¹ parsimonia. **PH.** Frequentissime. Nam in dolii medio vinum est optimum. **NE.** Atqui in vita prima pars, nimirum adolescentia, est optima. **PH.** Profecto sic est. **NE.** At diluculum hoc est diei, quod adolescentia vitae. An non igitur stulte faciunt, qui adolescentiam nugis, matutinas horas somno perdunt? **PH.** Sic apparet. **NE.** An est ulla possessio, quae cum hominis vita sit conferenda? **PH.** Ne universa quidem Persarum gaza. **NE.** An non vehementer odisses hominem, qui tibi vitam posset ac vellet malis artibus ad annos aliquot decurtare? **PH.** Illi mallet ipse vitam eripere. **NE.** Verum peiores ac nocentiores arbitror, qui sibi volentes reddunt vitam brevior. **PH.** Fateor, si qui tales reperiantur. **NE.** Reperiantur? immo id faciunt omnes tui similes. **PH.** Bona verba ². **NE.** Optima Sic tuo cum animo reputa: nonne videtur rectissime dixisse Plinius vitam esse ³ vigiliam, et hoc pluribus horis hominem vivere, quo maiorem temporis partem impenderit studiis? Somnus enim mors quaedam est. Unde et ab inferis venire fingitur, et ab Homero mortis germanus dictus est. Itaque quos somnus

¹ sera — parsimonia. Hesiodus Opp. 369 sq. zegt:

ἀρχομένου δὲ πίθου καὶ λήγοντος κορέσασθαι,
μεσσοῦθι φείδεσθαι, δειλὴ δ' ἐνὶ πυθμένι φειδώ.

² bona verba; vergel. Terentius Andr. I. 2. 33: bona verba (sc. dic), quaeso, *wind je niet op, dat gaat te ver*. Nephalius antwoordt: optima (sc. dico), *ik spreek de volle waarheid*.

³ vitam esse vigiliam. Erasmus heeft voor oogen Plinius N. H. praef. 18. Letterlijk haalt hij de woorden niet aan. Plinius, officiis occupatus, schreef zijn werk in de weinige uren die overbleven, zijn nachtrust offert hij dikwijls op: hoc solo praemio contenti quod, dum ista, ut ait M. Varro, musinamur, pluribus horis vivimus. Profecto enim vita vigilia est.

occupat, nec inter vivos nec mortuos censentur, sed tamen potius inter mortuos. **PH.** Ita videtur omnino. **NE.** Nunc mihi rationem subducito, quantam vitae portionem sibi resecent, qui singulis diebus tres aut quattuor horas perdunt somno. **PH.** Video summam immensam. **NE.** Nonne pro deo haberes Alcumistam¹, qui posset decem annos vitae summae adicere, et proveciorem aetatem ad adolescentiae vigorem revocare? **PH.** Quidni habeam? **NE.** Sed hoc tam divinum beneficium ipse tibi praestare potes. **PH.** Qui sic? **NE.** Quia mane² diei est adolescentia, usque ad meridiem fervet iuventus, mox virilis aetas, cui succedit pro senecta vespera; vesperam excipit occasus, velut diei mors. Magnum autem vectigal parsimonia est, sed nusquam maius quam hic. An non igitur ingens lucrum sibi adiunxit, qui magnam vitae partem eamque optimam perdere desiit? **PH.** Vera praedicas. **NE.** Proinde videtur admodum impudens eorum querimonia, qui naturam accusant, quod hominis vitam tam angustis spatiis finierit, cum ipsi ex eo, quod datum est, sibi sponte tantum amputent. Satis longa est cuique vita, si parce dispensetur. Nec medioeris profectus est, si quis suo quaeque tempore gerat. A prandio vix semihomines sumus, cum corpus cibis onustum aggravat mentem; nec tutum est spiritus ab officina stomachi, concoctionis officium peragentes, ad superiora evocare; a cena multo minus. At matutinis horis homo totus est homo, dum habile est ad omne ministerium corpus, dum alacer viget animus, dum omnia mentis organa tranquilla sunt ac serena, dum aurae³ divinae, ut ait ille, particula³ spirat, ac sapit originem suam, et rapitur ad honesta. **PH.** Eleganter tu quidem concionaris.

¹ Alcumista of Alchimista, beoefenaars der alchimie, *ἐπεὶ τέχνη καὶ θεῖα*. De alchimisten maken goud, zoeken den steen der wijzen, enz. In een zijner Colloquia, Alcumista getiteld, steekt Erasmus den gek met deze duizendkunstenaars.

² mane. Als onverbuigbaar substant. komt dit woord voor in den nomin., accusat. en ablat.

³ aurae — particula. Erasmus ontleent deze woorden aan Horatius, Sat. II. 2. 79.:

Quin corpus onustum
Hesternis vitiis animum quoque praegravat una
Atque adfigit humo divinae particulam aurae.

NE. Apud Homerum audit Agamemnon, opinor, Οὐχρῆπαννύχιον εὔδειν βουληφόρον ἄνδρα. Quanto turpius est tantam diei partem somno perdere ? **PH.** Verum, sed βουληφόρω. Ego non sum dux exercitus. **NE.** Si quid aliud tibi carius est quam ipse tibi, ne quid te moveat Homeri sententia. Faber aerarius ob vile lucellum surgit ante lucem ; et nos amor sapientiae non potest expergefacerē, ut saltem solem ad lucrum inaestimabile evocantem audiamus ! Medici non fere dant pharmacum nisi diluculo ; illi norunt horas aureas, ut subveniant corpori ; nos eas non novimus, ut locupletemus ac sanemus animum ? Quodsi haec leve pondus habent apud te, audi quid apud Solomonem loquatur illa celestis Sapientia : „Qui mane,” inquit, „vigilaverint ¹ ad me, invenient me.” Iam in mysticis ² Psalmis quanta matutini temporis commendatio ? Mane Propheta extollit Domini ³ misericordiam, mane exauditur vox eius, mane illius deprecatio ⁴ praevenit Dominum. Et apud Lucam ⁵ Evangelistam populus sanitatem ac doctrinam expetens a Domino mane ad illum confluit. Quid suspiras, Philypne ? **PH.** Vix lacrimas teneo, cum subit, quantam vitae iacturam fecerim. **NE.** Supervacaneum est ob ea discruciari, quae non revocari, sed tamen posterioribus curis sarciri possunt. Hue igitur incumbere potius, quam ut praeteritorum inani deploratione futuri quoque temporis iacturam facias. **PH.** Bene mones ; sed me iam sui iuris fecit diutina consuetudo. **PH.** Phy ! Clavus ⁶

¹ mane — vigilaverint ad me ; zie Spreuken 8. 17. In de Septuagint staat : οἱ ἐμὲ ζητοῦντες, en in de Nederl. vertaling : zij, die mij zoeken. Het Hebreeuwsche woord op deze plaats beteekent letterlijk : *in den morgenstond zoeken, wachten op.*

² mysticus, *profetisch.*

³ extollit Domini misericordiam, Psalm 59. 17. In de Nederl. vertaling staat : ik zal jubelen over uwe goedertierenheid.

⁴ deprecatio praevenit Dominum, Psalm 88. 14. In de Nederl. vertaling staat : en des morgens komt mijn gebed U tegemoet.

⁵ apud Lucam. Erasmus heeft voor oogen Lucas VI, 13—17. Dat nu juist het volk „mane” kwam, staat er feitelijk niet.

⁶ Clavus clavo pellitur. Erasmus zelf schrijft over dit proverbium : Locus erit adagio, non modo cum vitium vitio, malum malo, dolum dolo — retundimus, verum etiam quoties rem utcumque molestam diversa molestia profligamus ; ut cum lubricum incitamenta laboribus obruimus, curam amoris aliis maioribus curis domamus.

clavo pellitur; consuetudo consuetudine vincitur. **PH.** At durum est ea relinquere, quibus diu assueveris. **NE.** Initio quidem; sed eam molestiam diversa consuetudo primum lenit, mox vertit in summam voluptatem, ut te brevis molestiae non oporteat paenitere. **PH.** Vereor, ut succedat. **NE.** Si septuagenarius esses, non retraherem te a solitis; nunc vix decimum septimum, opinor, annum aggressus es. Quid autem est, quod ista aetas non possit vincere, si modo adsit promptus animus? **PH.** Equidem aggrediar, conaborque, ut ex Philypno fiam Philologus. **NE.** Id si feceris, mi Philypne, sat scio, post paucos dies et tibi serio gratulaberis et mihi gratias ages, qui monuerim.

UITGAVEN VAN W. E. J. TJEENK-WILLINK - ZWOLLE

SCRIPTORES GRAECI ET ROMANI

- 1 **Herodotus.** Boek VI met aantekeningen door **Dr. Y. H. Rogge** 1.40
- 2 **Lucianus.** Bloemlezing, bewerkt en met aantekeningen voorzien, door **Dr. J. Niemeyer**, 2^e druk. Met afzonderlijke woordenlijst 2.50
- 3 **Cicero.** Accusationis in C. Verrem Liber Quartus. De 'Signis. Met aantekeningen en afbeeldingen door **Dr. Y. H. Rogge** 2^e druk 1.40
- 4 **Plutarchus.** Vitae Gracchorum. Met aantekeningen door **Dr. Y. H. Rogge** 3^e druk 1.10
- 5 **Plutarchus.** Vita Themistoclis. Met aantekeningen door **Dr. Y. H. Rogge** 2^e druk 1.10
- 6 **Herodotus** (boek I—IV), verkorte uitgaaf met aantekeningen voorzien door **Dr. P. V. Sormani**, 2 deelen 2^e druk 2.75
- 7 **Eenige verhalen uit de Mythologie en De viris illustribus.** Latijnsch leesboek uit Nepos, Livius, Curtius. Met woordenlijst. 4^e druk. Bewerkt door **Dr. Y. H. Rogge** 2.10
- 8 **Latijnsch leesboek** samengesteld door **Dr. J. W. Bierma, Dr. Ph. G. Gunning, J. Koopman** en **Prof. Dr. W. E. J. Kuiper** 3^e druk met
- 8a **Woordenlijst bij het Latijnsch Leesboek** samengesteld door **Dr. J. W. Bierma, Dr. Ph. G. Gunning, J. C. Koopman** en **Prof. Dr. W. E. J. Kuiper** 3^e druk 2 deelen 4.75
- 9 **Het Evangelie van Matthëus.** Met aantekeningen. Uitgegeven door **Dr. Y. H. Rogge** 1.80
- 10 **Plutarchus.** Vita Timoleonis. Met aantekeningen. Uitgegeven door **Dr. Y. H. Rogge** 2 vol. 1.1.0

201058_023

eras001blo01

Bloemlezing uit de Colloquia van Erasmus (ed. Y.H. Rogge)

Gebonden exemplaren 0.40 hoger